

Trygghet och ansvar i krisen

Vänsterpartiets vårbudgetmotion 2023



Motion till riksdagen 2022/23

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2022/23:100 2023 års ekonomiska vårproposition – Förslag till riktlinjer

1 Sammanfattning

De svenska hushållen är hårt pressade av hög inflation och stigande räntor. Den nuvarande inflationskrisen har samtidigt blottlagt en rad olika dysfunktionella marknader. Dåligt reglerade marknader och bristen på konkurrens gör det lätt för företagen att höja sina priser och vinster.

Riksbanken har svarat på den stigande inflationen med en snabb penningpolitisk åtstramning. Den svenska ekonomin går nu in i en lågkonjunktur. I slutet av förra året minskade BNP och den väntas minska även under det första halvåret i år. Såväl hushåll som delar av näringslivet är pressade av hög inflation och stigande räntor. De måttliga nominella löneökningarna innebär att de svenska löntagarna fått se rejäla reallönesänkningar under den senaste tiden. Samtidigt visar regeringen en chockerande passivitet inför krisen. Hushållen får därmed ta smällen när många företag fortsatt gör stora vinster och staten håller igen.

Inför budgetpropositionen för 2023 skickade Sveriges kommuner och regioner en hemställan till regeringen där de beskrev att de behövde ett tillskott på cirka 20 miljarder kronor för att kunna klara de kostnader som följer av den demografiska utvecklingen m.m. Regeringen valde emellertid att inte hörsamma efterfrågan. Kommunsektorn, och framför allt regionerna, har nu mycket stora ekonomiska bekymmer.

Kombinationen av hög inflation och en ekonomi som är på väg in i en lågkonjunktur ställer finanspolitiken inför ett dilemma. Samtidigt visar studier från

Konjunkturinstitutet att effekterna på inflationen av offentliga investeringar och transfereringar kan bedömas vara små. Regeringen uppvisar i denna situation en häpnadsväckande handfallenhet. Politik är att ta ansvar för landet, även i svåra ekonomiska situationer. Vänsterpartiet har presenterat en rad förslag i syfte att minska företagens och hushållens kostnader och sänka inflationen. Vårt förslag om Sverigepriser på el beräknas sänka inflationen med 1–2 procentenheter. Vänsterpartiet har även fört fram att det krävs en överenskommelse som håller tillbaka prisökningarna på mat. Diskussionen om prisregleringar lyser dock med sin frånvaro i Sverige, trots att detta används internationellt och även har varit ett viktigt inslag vid historiska kriser.

Även andra av Vänsterpartiets förslag sänker inflation, däribland halverade biljettpriser inom kollektivtrafiken och tidigare förslag om sänkta taxor inom tandvården, förskolan och till fritidshemmen.

I denna motion lägger Vänsterpartiet en rad förslag för att stärka hushållens ekonomi, med fokus på de hushåll som har de minsta marginalerna. Vi föreslår bl.a. att barnbidragen höjs och att biljettpriserna i kollektivtrafiken sänks. Vänsterpartiet lägger också förslag om att sjukvården måste få mer pengar redan i år.

Den sammanlagda offentligfinansiella effekten av dessa förslag beräknas till 22–23 miljarder kronor, vilket motsvarar 0,36 procent av BNP. Regeringens prognos för den offentliga sektorns finansiella sparande för innevarande år ligger på -0,4 procent av BNP. Med Vänsterpartiets förslag hamnar det finansiella sparandet således på cirka -0,8 procent av BNP. I höstas presenterade Vänsterpartiet ett budgetalternativ där budgeten var i balans för 2023. Med tanke på konjunkturavmattningen – och den ovan beskrivna sammansättningen av Vänsterpartiets finanspolitiska åtgärder – bedömer vi att ett sparande på -0,8 procent är en väl avvägd finanspolitik.

2 Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	1
2	Innehållsförteckning.....	3
3	Förslag till riksdagsbeslut	5
4	Inledning	5
5	Hög inflation och pressad ekonomi för många	5
5.1	Penningpolitisk åtstramning	7
5.2	Produktion och sysselsättning	9
5.3	Nedskärningar i välfärden	11
5.4	Finanspolitiska överväganden	13
6	Hushållen lämnas i sticket.....	15
6.1	Inkomstutveckling och fördelningspolitik över tid	16
6.2	Trygghetssystemens urholkning.....	17
6.3	Ojämlighetens geografiska och etniska dimensioner	18
6.4	Inflationen slår hårt mot hushållen	19
6.5	Matpriserna sticker ut.....	21
6.6	Högre räntor försvårar situationen ytterligare	22
6.7	Hushållen får det allt svårare i krisen	23
6.8	Vänsterpartiet har andra förslag för att möta krisen.....	25
7	Välfärden i akut behov av resurser.....	26
7.1	Ojämlig folkhälsa	26
7.2	Resursbrist i välfärden.....	27
7.3	Staten vältrar över skulden på kommunsektorn	33
7.4	Enormt behov av personal	34
7.5	Kortsiktig statlig styrning av regioner och kommuner.....	39
8	Vänsterpartiets syn på regeringens ekonomiska politik.....	40
8.1	En extrem krispolitik	40
8.2	En chockerande ignorans inför hushållens situation	41
8.3	En fördelningspolitisk katastrof	42

8.4	En ökande arbetslöshet.....	43
8.5	Akuta behov i kommuner och regioner.....	44
8.6	Regeringen duckar för en havererad elmarknad.....	45
8.7	En aktiv försämring av klimatpolitiken.....	45
9	Vänsterpartiets riktlinjer för den ekonomiska politiken.....	47
9.1	Den svenska modellen.....	47
9.2	Bryt med normpolitiken	48
9.3	En aktiv arbetsmarknadspolitik och trygga försäkringar.....	48
9.4	Generell välfärd en del i arbetslinjen.....	49
9.5	En kunskapsnation i världsklass.....	50
9.6	Klimat.....	51
9.7	Lägre skatter ger inte högre skatteintäkter	52
10	Förslag på budgetåtgärder för innevarande år.....	55
10.1	Bekämpa inflationen.....	55
10.2	Krisbarnbidrag och pausat RUT	56
10.3	Inför skolfrukost i hela landet.....	58
10.4	Återinför karensersättningen	59
10.5	Dra tillbaka skattehöjning för personer födda 1957	60
10.6	Ett statligt räddningspaket till sjukvården	60
10.7	Halverade biljettkostnader i kollektivtrafiken	61
10.8	Återför avräknade medel till biståndet	62
10.9	Budgetförslag för innevarande år	62

3 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen godkänner förslaget till riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken (avsnitt 9–10 i motionen).

4 Inledning

Regeringen presenterar Vårpropositionen i ett läge med krig Sveriges närområde, en mycket ansträngd situation på Europas energimarknad och där hushållen pressas av den högsta inflationen på 30 år. Regeringen deklarerar att de avser att möta denna svåra ekonomiska situation med en plan i tre delar, nämligen: 1) Bekämpa inflationen och stötta utsatta hushåll, 2) Återupprätta arbetslinjen och 3) Genomföra strukturreformer för en högre tillväxt. Tyvärr tvingas vi konstatera att denna inriktning för den ekonomiska politiken hittills har inneburit att 1) Regeringen gör ingenting för att skydda hushållen i krisen, 2) Regeringen planerar att göra livet svårare för sjuka och arbetslösa och skär samtidigt ner på utbildningsmöjligheter och till sist 3) Mer av indikationer om fortsatt utvidgning av den misslyckade privatiserings- och skattesänkingspolitiken.

5 Hög inflation och pressad ekonomi för många

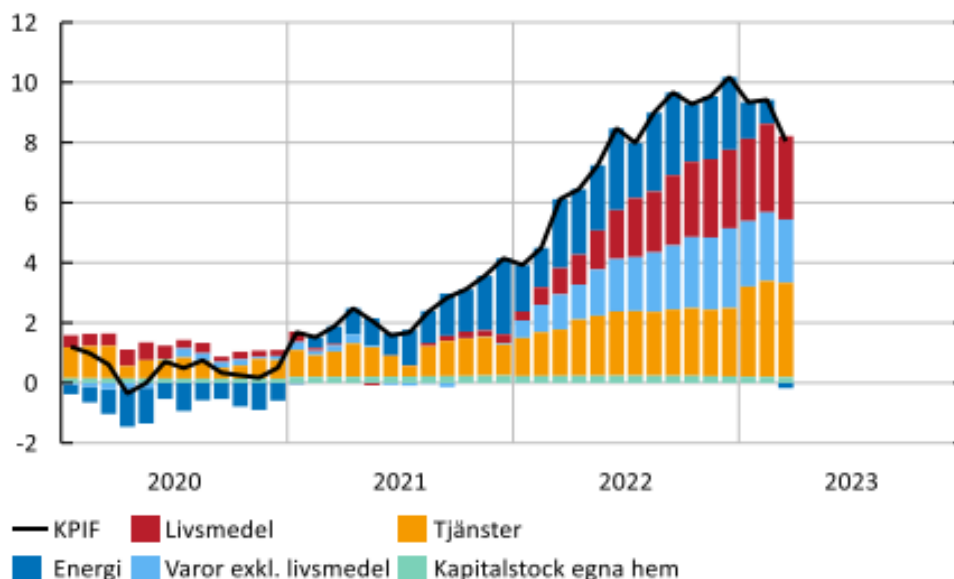
De svenska hushållen är hårt pressade av hög inflation och stigande räntor. Den nuvarande inflationskrisen har blottlagt en rad olika dysfunktionella marknader. Den moderna kapitalismen kännetecknas alltmer av oligopolliknande marknadsstrukturer. Dåligt reglerade marknader och bristen på konkurrens gör det lätt för företagen att höja sina priser och vinster. Under pandemin syntes detta bl.a. när de globala fraktpriserna sköt i höjden. Där de stora företagen inom den globala sjöfrakten har gått samman i kartelliknande allianser som pressar upp priserna.¹ Inflationskrisen beror också på två externa inflationschocker. Den första inflationschocken har sina rötter i covid-pandemin. Nedstängningarna och sedan det snabba återöppnandet skapade flaskhalsar och störningar i globala leveranskedjor. Under pandemin bedrevs det också en mycket expansiv finans- och penningpolitik. Den andra stora inflationsimpulsen skedde i samband med Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Det resulterade direkt i stigande

¹ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/02/28/fact-sheet-lowering-prices-and-leveling-the-playing-field-in-ocean-shipping/>

priser på gas och el. Då både Ryssland och Ukraina är stora spannmålsproducenter resulterade kriget också i stora störningar inom jordbrukssektorn med stigande priser på livsmedel m.m. Även om inflationen spridit sig till de flesta delar av ekonomin, beror nästan hälften av den nuvarande uppgången på ökade energi- och livsmedelspriser, se figur 1 nedan.

Figur 1 Bidrag till KPIF-inflationen

Årlig procentuell förändring respektive procentenheter



Källa: Sveriges Riksbank (2023), ”Penningpolitisk rapport, april 2023”.

Som nämnts ovan räcker dock inte globala och externa faktorer som förklaring till den höga inflationen i Sverige. De svenska livsmedelspriserna har stigit mer än i våra grannländer. En viktig förklaring till detta torde vara att dagligvaruhandeln kännetecknas av en mycket hög grad av marknadskoncentration, där de tre stora aktörerna ICA, Axfood och Coop har en sammanlagd marknadsandel på 86 procent, vilket gör att de har lätt att pressa upp priserna.² Den europeiska elmarknaden är också synnerligen dysfunktionell, med en marginalprissättning som driver upp elkostnaderna för svenska hushåll. Den svenska bankmarknaden domineras av de fyra storbankerna (inkluderat Nordea). Bristen på konkurrens visar sig bl.a. i bankernas bolånemarginaler. Som exempel kan nämnas att de svenska bankernas bolånemarginaler vida överstiger de finska bankernas bolånemarginaler.³

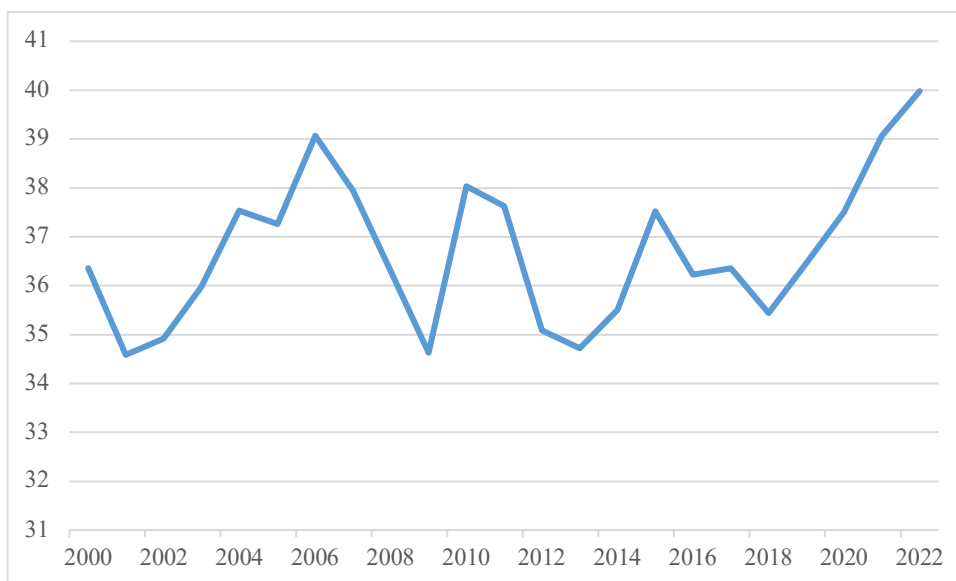
² Konkurrensverket (2018), ”Konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan”.

³ RUT, Dnr 2022:863.

I producentleden ser vi nu en rejäl avmattning av inflationstakten. Detta har dock ännu så länge inte slagit igenom i konsumentpriserna. Samtidigt har lönerna utvecklats i måttlig takt. Detta har resulterat i att företagen har kunnat hålla uppe sina vinster. Vinstandelarna i näringslivet ligger nu på historiskt höga nivåer, jmf. figur 2 nedan. Detta innebär att det är löntagarna som fått bära hela kostnaden för den höga inflationen. I avsnitt 6 utvecklar vi vår analys av hushållens ekonomi och deras pressade situation.

Figur 2 Vinstandelen i näringslivet

Procent av förädlingsvärdet, årsvärden



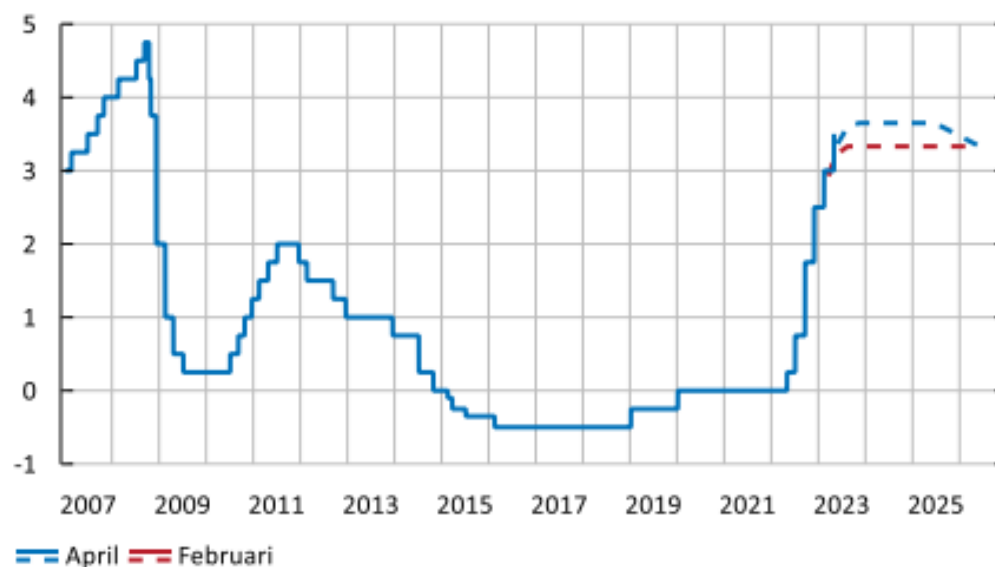
Källa: Konjunkturinstitutet, diagramunderlag till Konjunkturläget mars 2023.

5.1 Penningpolitisk åtstramning

Riksbanken har svarat på den stigande inflationen med en snabb penningpolitisk åtstramning. Vid det senaste penningpolitiska mötet beslutade Riksbanken att höja styrräntan med 0,5 procentenheter till 3,5 procent. Prognoserna för Riksbankens räntebana indikerar dessutom ytterligare höjningar. Den penningpolitiska åtstramningen har gått mycket fort. Sverige har gått från 0-ränta i april förra året till nu 3,5 procent, se figur 2 nedan. Till detta ska läggas att Riksbanken stramar åt penningpolitiken ytterligare genom försäljning av statsobligationer.

Figur 3 Riksbankens styrränta

Procent



Källa: Sveriges Riksbank (2023), "Penningpolitisk rapport, april 2023".

Det finns en rad omständigheter som gör att den förda penningpolitiken kan ifrågasättas. För det första visar olika undersökningar att de långsiktiga inflationsförväntningarna är väl förankrade kring inflationsmålet på 2 procent, vilket indikerar att fack, arbetsgivare och aktörer på finansmarknaden uppfattar att det är en tillfällig prischock.⁴ För det andra verkar penningpolitiken med fördröjning. Det kan ta uppemot 1,5 år innan ett penningpolitiskt beslut får full effekt. Att det kommer att få effekt visar exempelvis Konjunkturinstitutets prognos, där inflationen för 2024 hamnar under målet om 2 procent. För det tredje är inflationsuppgången främst utbudsdriven, via utbudsstörningar från pandemin och effekter av Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Löneutvecklingen i Sverige är fortsatt dämpad och pristrycket från arbetsmarknaden mycket begränsat (se t.ex. senaste industriavtalet som nu implementeras på svensk arbetsmarknad). Vi vet dessutom att den svenska ekonomin är räntekänslig, bl.a. som ett resultat av att en stor andel av svenska hushåll har kort räntebindningstid på sina lån. Riksbanken borde därför ha pausat räntehöjningarna tidigare för att se vilka effekter den tidigare genomförda penningpolitiska åtstramningen får på den svenska ekonomin. Den uppkomna situationen och Riksbankens politik aktualiserar också Vänsterpartiets kritik mot de penningpolitiska målformuleringarna. Det framstår som uppenbart att ett ramverk med ett något högre inflationsmål och där inflationsmålet inte är överordnat realekonomiska hänsyn är att föredra. Den nuvarande politiken där Riksbanken försöker

⁴ Sveriges Riksbank (2023), "Penningpolitisk rapport, april 2023".

trycka tillbaka inflationen genom att höja en redan hög arbetslöshet måste ifrågasättas. Det är en mycket kostsam väg för löntagarkollektivet och för svensk välståndsutveckling på medellång och lång sikt. Det finns ett stort behov av en bredare samhällsdebatt om de institutionella, politiska och tankemässiga ekonomiska ramverk som kom på plats efter 90-talskrisen. I dag framstår svensk ekonomisk politik som många gånger isolerad från ny kunskap och inte minst nya faktiska utvecklingstendenser i Sverige och omvärlden.

5.2 Produktion och sysselsättning

Den svenska ekonomin går nu in i en lågkonjunktur. I slutet av förra året minskade BNP och den väntas minska även under det första halvåret i år.⁵ Såväl hushåll som delar av näringslivet är pressade av hög inflation och stigande räntor. De måttliga nominella löneökningarna innebär att de svenska löntagarna fått se rejäla reallönesänkningar under den senaste tiden, se figur 4 nedan.

Figur 4 Reallön, 2006–2023

Årlig procentuell förändring, månadsvärden



Källa: Konjunkturinstitutet, diagramunderlag till Konjunkturläget mars 2023.

Reallönesänkningarna slår hårt mot hushållens konsumtion, som väntas minska i år. Hushållen är fortsatt mycket pessimistiska om den egna ekonomins utveckling, vilket avspeglas i Konjunkturinstitutets konfidensindikator.⁶ I slutet av förra året föll

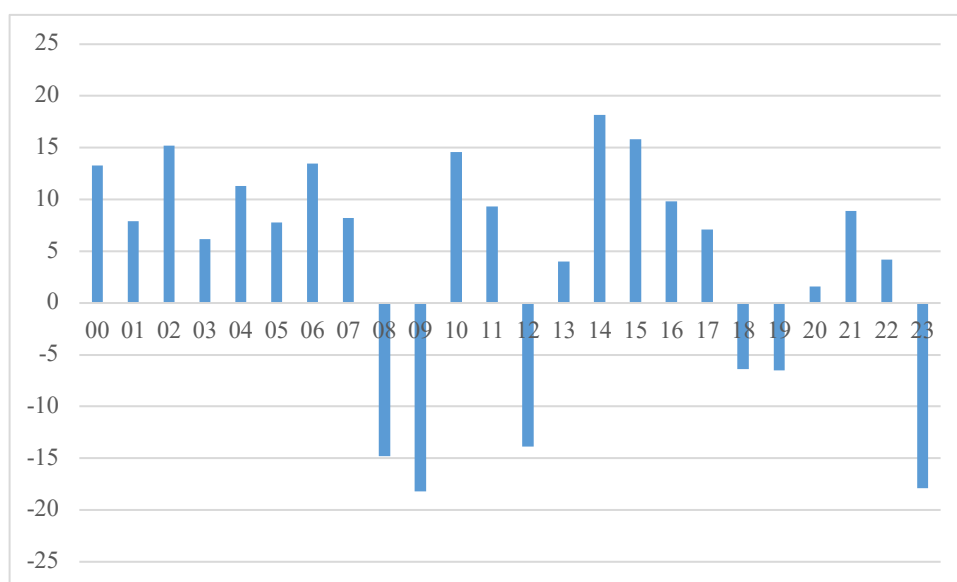
⁵ Konjunkturinstitutet, "Konjunkturläget mars 2023."

⁶ Konjunkturinstitutet (2023), "Konjunkturbarometern mars 2023".

investeringarna i näringslivet. Stora nedgångar syntes bland tjänstebranschernas investeringar och även bostadsinvesteringarna minskade. För 2023 väntas ett historiskt ras i bostadsinvesteringarna – i paritet med 2009 då bostadsinvesteringarna föll brant i spåren efter finanskrisen. Investeringar avseende nybyggnationen av flerbostadshus väntas t.ex. falla med hela 22 procent. En rad olika faktorer påverkar investeringarna negativt, däribland stigande räntor, ökade materialkostnader, fallande bostadspriser, svag utveckling av de reala disponibla inkomsterna samt att investeringsstödet för hyres- och studentbostäder upphör. Investeringarna i industrin var höga under 2022. I år väntas en avmattning men investeringarna är fortfarande relativt höga. Exporten bedöms utvecklas ryckigt i år, med ett starkt första kvartal, följt av en avmattning under det andra kvartalet för att därefter ta fart igen under andra halvåret.

Figur 5 Bostadsinvesteringar, 2000–2023

Årlig procentuell förändring, årsvärden



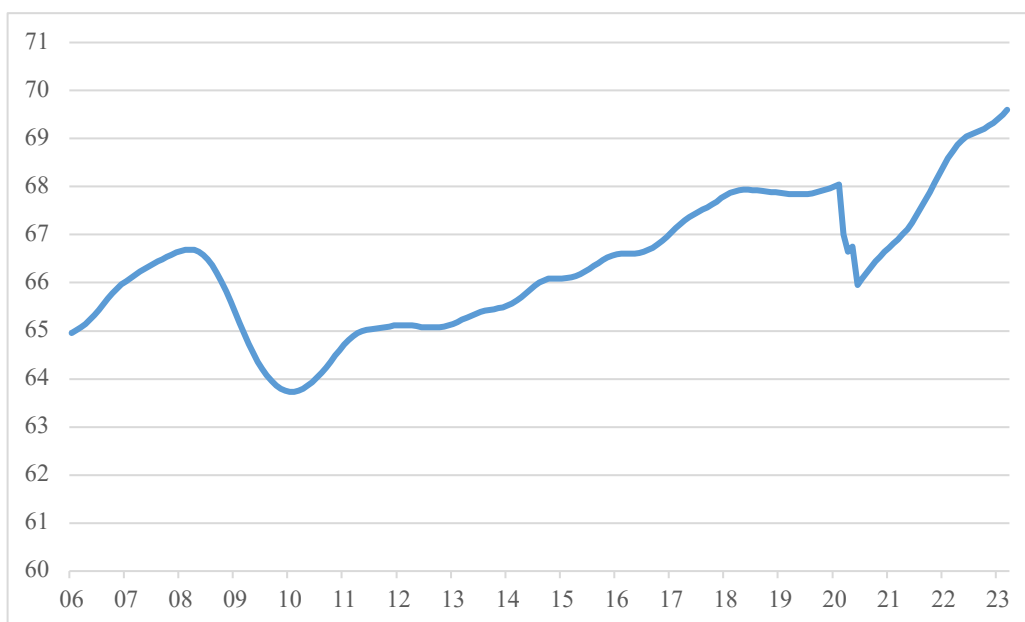
Källa: Konjunkturinstitutet

Arbetsmarknaden har under inflationskrisen hittills stått emot förvånansvärt bra. Sysselsättningsgraden ligger på höga nivåer och någon nämnvärd ökning av arbetslösheten har hittills inte skett. Skillnaden mellan olika branscher förväntas emellertid var stor. Medan anställningsplanerna för handeln och byggbranschen är negativa planerar företag inom IKT, finans och företagstjänster att öka antalet anställda första och andra kvartalet 2023.⁷

⁷ Konjunkturinstitutet, "Konjunkturläget mars 2023".

Figur 6 Sysselsättningsgraden, 15–74 år, 2006–2023 (mars.)

Säsongrensade månadsdata, trendvärden



Källa: SCB (AKU)

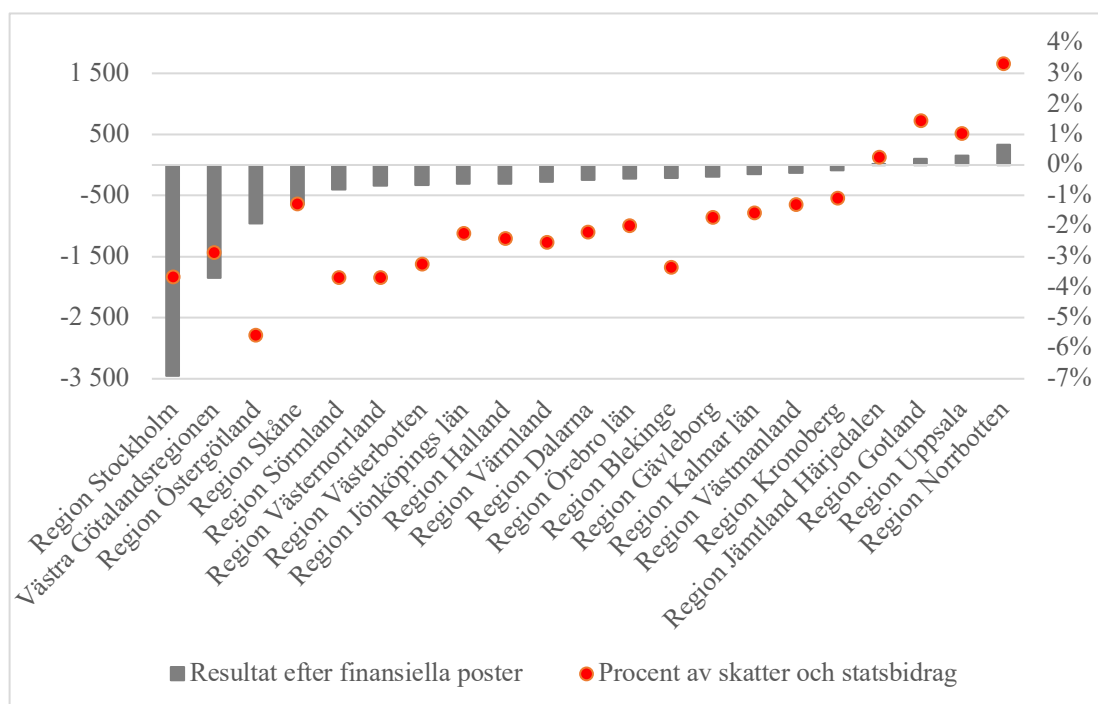
5.3 Nedskärningar i välfärden

Inför budgetpropositionen för 2023 skickade Sveriges kommuner och regioner (SKR) en hemställan till regeringen där de beskrev att de behövde ett tillskott på cirka 20 miljarder kronor för att kunna klara de kostnader som följer av den demografiska utvecklingen m.m.⁸ Regeringen valde emellertid att inte hörsamma varningarna från Sveriges kommuner och regioner. I budgetpropositionen tillförde regeringen, lite beroende på vad man räknar in, mellan 10–12 miljarder kronor till kommunsektorn. Redan nu bekräftas det dessvärre att detta var ett otillräckligt tillskott. Framför allt är det regionerna som har stora ekonomiska bekymmer. I Ekonomirapporten från december 2022 räknar Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) med ett sammanlagt minusresultat i regionerna på 11 miljarder kronor.⁹ I figur 7 nedan visas prognosen för resultatet per region, så som de redovisas i budget för 2023. Som framgår av figuren väntas stora underskott i bl.a. Region Stockholm och i Västra Götalandsregionen.

⁸ https://skr.se/download/18.50bfbe141840e2c6c5a54e85/1667389150465/WEBB-SKR2022_00375-1-Hemstallan-stod-med-ekonomi.PDF

⁹ SKR, ”Ekonomirapporten, december 2022”.

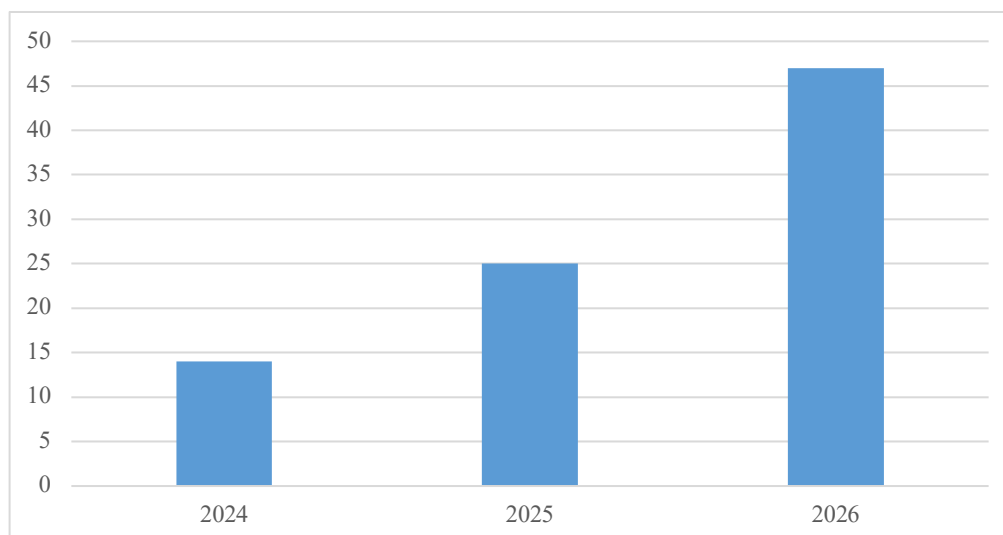
Figur 7 Regionernas resultat efter finansiella poster, mnkr, budget för 2023



Källa: SKR

De kommande åren kommer också att bli ekonomiskt utmanande för kommunsektorn. Konjunkturinstitutet bedömer att kommunsektorn kommer att behöva tillföras 47 miljarder kronor fram till 2026 för att klara av de kostnader som följer av stigande priser och löner samt av den demografiska utvecklingen.

Figur 8 Resursgap i kommunsektorn, 2024–2026, miljarder kr.



Källa: Konjunkturinstitutet, "Konjunkturläget mars 2023".

Även om resursbristen är ett stort problem för kommunsektorn i dag talar mycket för att personalförsörjningen kommer att bli en ännu större utmaning för kommunerna och

regionerna under den närmaste 10-årsperioden. Enligt SKR:s beräkningar kommer omkring 54 procent av den ökade sysselsättningen fram till 2031 att behövas i välfärden, givet oförändrad personaltäthet och ökade demografiska behov. Det ska ställas i relation till att i dag arbetar cirka 25 procent av arbetskraften i välfärden. Svenskt Näringsliv beräknar t.ex. att 70 procent av den ökade sysselsättningen kommer att ske i näringslivet. Samtidigt ska försvaret byggas ut. Försvarsmakten bedömer att det kommer att krävas 108 000 fler anställda fram till 2030 för att nå de försvarspolitiska målen, vilket motsvarar cirka 64 procent av den ökade arbetskraften. Dessa exempel visar att det blir svårt att få ekvationen att gå ihop. Det innebär också att det är mycket viktigt med långsiktig analys, politisk viljeinriktning och aktiva åtgärder för att bättre möta behoven.

Samtidigt finns det en stor outnyttjad arbetskraft bland de arbetslösa. SKR har visat genom ett räkneexempel att om arbetslösheten bland utrikesfödda skulle minska till att vara endast dubbelt så hög som för inrikes födda, så skulle sysselsättningen öka med ca 115 000 personer år 2031.¹⁰ I avsnitt 7 utvecklar vi vår syn på välfärden och dess utmaningar.

5.4 Finanspolitiska överväganden

Kombinationen av hög inflation och en ekonomi som är på väg in i en lågkonjunktur ställer finanspolitiken inför ett dilemma. Ska finanspolitiken vara expansiv för att motverka den ekonomiska avmattningen, med risk för att spä på inflationen? Eller ska finanspolitiken vara åtstramande i syfte att dämpa inflationen, men med risk för att fördjupa och förlänga lågkonjunkturen? Konjunkturinstitutet (KI) har i en studie från 2022 analyserat finanspolitikens effekter på inflationen.¹¹ KI refererar till och beräknar s.k. inflationsmultiplikatorer för olika typer av finanspolitiska stimulanser. En inflationsmultiplikator på t.ex. 0,5 betyder att en finanspolitisk stimulans på 1 procent av BNP leder till ökad inflation med 0,5 procentenheter. KI konstaterar att priserna historiskt har varit trögrörliga och att en del empirisk forskning visar att finanspolitikens effekter på inflationen är liten.¹² För offentlig konsumtion, offentliga investeringar och transfereringar ligger den historiska inflationsmultiplikatorn på mellan 0–0,2 procent beroende på den penningpolitiska responsen. Konjunkturinstitutet konstaterar samtidigt att det finns skäl att tro att trögrörligheten i priserna har minskat den senaste tiden. KI

¹⁰ Ibid.

¹¹ Konjunkturinstitutet (2022), ”Finanspolitikens effekt på inflationen – ett allmänjämviktsperspektiv”.

¹² Ibid.

redovisar därför ett alternativ där priserna antas vara mycket rörliga. I fallet med ”normal penningpolitisk respons”, dvs. att Riksbanken anpassar sin penningpolitik utifrån finanspolitiken, blir inflationsmultiplikatorn för offentlig konsumtion 0,3 och för offentliga investeringar och transfereringar till hushåll 0,1, dvs. finanspolitiken har fortfarande relativt begränsad effekt på inflationen. Under antagandet att penningpolitiken är passiv blir effekterna på inflationen större. För offentlig konsumtion beräknas då inflationsmultiplikatorn till 0,6 och för offentliga investeringar och transfereringar till hushållen bedöms inflationsmultiplikatorn till 0,2 respektive 0,1.

Sammanfattningsvis ser vi att effekterna på inflationen av offentliga investeringar och transfereringar bedöms vara små, oavsett vilka antaganden som görs. Det enda alternativet där finanspolitiken antas få betydande effekter på inflationen är scenariot med offentlig konsumtion där priserna antas vara mycket rörliga och där den penningpolitiska responsen är passiv. Det är svårt att veta vilka av KI:s antaganden som är mest realistiska. I fråga om prisstabiliteten kanske sanningen ligger någonstans mellan den historiskt sett låga prISRörligheten och KI:s scenario med mycket hög prISRörlighet. Vad gäller penningpolitisk respons är det svårt att veta hur Riksbanken tänker, men vi noterar att enligt KI:s studie har de finanspolitiska åtgärderna en begränsad effekt på inflationen, vilket borde leda till att Riksbanken inte höjer räntorna av den anledningen. Sammantaget kan vi konstatera att regeringens linje om att ”vi kan inget göra på grund av inflationen” inte håller. Därtill är de offentliga finanserna starka, med ett strukturellt sparande över överskottsmålet. Vänsterpartiet menar att regeringen nu måste gå in med kraftfulla krisåtgärder.

I denna motion lägger Vänsterpartiet en rad förslag för att stärka hushållens ekonomi, med fokus på de hushåll som har de minsta marginalerna. Vi föreslår bl.a. att barnbidragen höjs och att biljettpriserna i kollektivtrafiken sänks. Vänsterpartiet lägger också förslag om att sjukvården måste få mer pengar redan i år. Vi kan också konstatera att i Vänsterpartiets budgetmotion från i höstas lade vi förslag på ökade investeringar på bl.a. bostadsområdet och i kollektivtrafiken. Baserat på KI:s studie torde dessa förslag ha marginella effekter på inflationen.

Samtidigt har Vänsterpartiet en rad förslag som *sänker* inflationen. Vårt förslag om Sverigepriser på el beräknas sänka inflationen med 1–2 procentenheter.¹³ Det är en mycket stor sänkning och kan ställas i relation till de mycket måttliga effekter som statliga investeringar och transfereringar till hushållen har på inflationen.

¹³ RUT, Dnr 2023:129.

Även andra av Vänsterpartiets förslag sänker inflation, däribland halverade biljettpriser inom kollektivtrafiken och sänkta taxor inom tandvården, förskolan och till fritidshemmen.

Diskussionen om prisregleringar lyser med sin frånvaro i Sverige, trots att detta används internationellt och även har varit ett viktigt inslag vid historiska kriser. Prisregleringar handlar i grunden om att kunna köpa sig tid för att få bukt med flaskhalsar i ekonomin. De verkar fungera bäst när det handlar om att reglera en begränsad mängd varor under en begränsad tid. Den här typen av selektiva prisregleringar kan användas när inflationen i huvudsak beror på utbudsstörningar och ska ställas mot räntehöjningar för att pressa ned efterfrågan, som riskerar att bli onödigt smärtsamt. Det handlar då om att reglera s.k. ”koncentrerade marknader”, dvs. marknader där vi har ett fåtal dominerande aktörer, precis vad som är fallet på de svenska livsmedels-, energi- och bankmarknaderna. Det är centralt att agera snabbt/tidigt innan en kraftig prisimpuls (som de vi sett på energi och livsmedel) fortplantar sig in i ekonomin.¹⁴

I avsnitt 10 i denna motion lägger Vänsterpartiet förslag på en rad åtgärder som vi menar att regeringen bör införa under detta budgetår. Den sammanlagda offentligfinansiella effekten av dessa förslag beräknas till 22–23 miljarder kronor, vilket motsvarar 0,36 procent av BNP. Regeringens prognos för den offentliga sektorns finansiella sparande för innevarande år ligger på -0,4 procent av BNP. Med Vänsterpartiets förslag hamnar det finansiella sparandet således på cirka -0,8 procent av BNP. I höstas presenterade Vänsterpartiet ett budgetalternativ där budgeten var i balans för 2023. Med tanke på konjunkturavmattningen – och den ovan beskrivna sammansättningen av Vänsterpartiets finanspolitiska åtgärder – bedömer vi att ett sparande på -0,8 procent är en väl avvägd finanspolitik.

6 Hushållen lämnas i sticket

Kraftigt stigande inflation och höjda räntor ökar kostnaderna för hushållen. Samtidigt står inkomsterna stilla eller ökar i för låg takt, för de allra flesta. Hushållen får ta smällen när företagen fortsatt gör stora vinster och staten håller igen. Olika grupper av hushåll har vitt skilda marginaler och förutsättningar att klara kostnadsökningarna.

¹⁴ Se exempelvis Weber (2021) Could strategic price controls help fight inflation? The Guardian, 29 december 2021.

6.1 Inkomstutveckling och fördelningspolitik över tid

Tankesmedjan Katalys har i rapporten Alla får det inte bättre analyserat olika befolkningsgruppers inkomst- och välförhållandesutveckling sedan slutet av 1970-talet. De kommer bl.a. fram till att den rikaste hundradelen i befolkningen var omkring 640 miljarder kronor mer förmögen 2020 än de skulle ha varit om förmögenhetsfördelningen varit densamma som 1978. Sverige låg på plats tolv i världen för beräknad hög förmögenhetskoncentration samma år. Nära 90 procent av befolkningen saknar samtidigt helt kapitalinkomster.

Katalys visar vidare att av den totala ökningen i disponibel inkomst från 1991 till 2020 har de rikaste 10 procenten fått nästan 34 procent. De fattigaste 10 procenten har fått knappt 2 procent. Mellan 1978 och 2021 har den femtedel med lägst inkomst bara ökat sin reala disponibla inkomst (justerat för boendekostnader) med 3 996 kronor, medan femtedelen med högst inkomst ökat sin med 42 905 kronor. Motsvarande siffror för 2000-talet visar att den fattigaste femtedelens reala månadsinkomst mellan 2003 och 2021 ökat med 1 037 kronor, medan den översta femtedelens ökat med 25 143 kronor.

Samtidigt som inkomstskillnaderna växt till följd av kraftiga ökningarna hos de grupper som har ett stort ägande har det offentliga åtagandet, som hade kunnat motverka den växande ojämlikheten, minskat. Den offentliga sektorns andel av BNP har minskat från omkring 60 procent under början av 1980-talet till cirka 50 procent under 2010-talet. Beräknat utifrån BNP 2020 innebär detta att den offentliga sektorns utgifter för ett år numera är runt 500 miljarder kronor mindre än på 1980-talet.¹⁵

Enligt siffror från SCB var Gini-koefficienten för 2021 den högsta sedan den började mätas i Sverige 1975. Det beror framför allt på ökande ojämlikhet avseende kapitalinkomster. SCB konstaterar bl.a. att ”Den tiondel av befolkningen som har högst inkomster fick se sina inkomster öka betydligt mer än den övriga befolkningen under 2021.”

Även inkomstskillnaderna exklusive kapitalvinster respektive exklusive samtliga kapitalinkomster ökade till nya toppnivåer, dessa ökningarna var dock betydligt lägre jämfört med ökningen av Gini-koefficienten när samtliga kapitalinkomster är inkluderade.¹⁶

¹⁵ Katalys (2023) Alla får det inte bättre.

¹⁶ SCB (2023-01-25) Stark inkomstutveckling under 2021, men ökande skillnader.

6.2 Trygghetssystemens urholkning

Den utveckling som beskrivs ovan är delvis en effekt av att trygghetssystemen har urholkats under lång tid. Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har analyserat utvecklingen av socialförsäkringsförmånerna under de senaste 30 åren.¹⁷

Inspektionen konstaterar att ersättningsnivåer och inkomsttak behöver skrivas upp regelbundet för att följa med den ekonomiska utvecklingen i samhället. Flera ersättningsnivåer och tak uttrycks i fasta belopp och ändras bara till följd av politiska beslut, medan andra värdesäkras genom att kopplas till prisindex. Därmed behåller vissa ersättningar sitt reala värde över tid, dvs. att det faktiska beloppet följer prisutvecklingen. Ersättningarna halkar dock efter i den totala inkomstutvecklingen, eftersom löneutvecklingen, inkluderar effekter av produktivitetökning i näringslivet och därmed som regel är starkare än prisutvecklingen. Prisindex utvecklas dessutom i regel svagare än de faktiska kostnader som personer med låga inkomster har, eftersom konsumtionskorgen ser annorlunda ut i jämförelse med den som KPI baseras på (vi utvecklar detta i avsnitt 6.5).

Det faktum att lönerna har utvecklats snabbare än förmånernas inkomsttak har bidragit till att en allt större andel av befolkningen har inkomster som överstiger taken och som därmed inte ersätts av socialförsäkringen.

ISF visar att 57,4 procent av männen och 37,8 procent av kvinnorna hade inkomster över inkomsttaket i sjukpenningen 2017. 1992 var motsvarande andelar 14 procent av männen och 2,4 procent av kvinnorna 1992.

Den nuvarande utformningen av trygghetssystemen har lett till ökade klyftor. ISF visar att köpkraften ökade med 73 procent för hushåll med barn och två löneinkomster som motsvarar genomsnittlig lön under perioden 1992–2018. För hushåll med ett barn och där en förälder får föräldrapenning på grundnivå och en förälder är arbetssökande utan rätt till a-kassa, ökade den reala disponibla inkomsten däremot endast med 23 procent under samma period. ISF:s analyser visar även att köpkraften endast ökade med 7 procent för en ensamstående med två barn med sjukersättning på garantinivå under perioden 2003–2018.¹⁸

¹⁷ ISF (Rapport 2022:2) Utvecklingen av socialförsäkringsförmånerna under de senaste 30 åren.

¹⁸ Ibid.

6.3 Ojämlikhetens geografiska och etniska dimensioner

De växande klyftorna har också tydliga geografiska och etniska dimensioner.

Ojämlikheten syns på kartorna – på Sverigekartan och på stadskartorna. Pengarna finns i centrum, i de stora städerna och i stadskärnorna. Samtidigt lämnas landsbygden, bruksorterna och förorterna efter. Av de tio kommuner med högst medianinkomst i Sverige finns sju i Stockholms län och av de tio med lägst medianinkomst ligger endast två i storstadsområden.¹⁹ Inom våra storstäder finns gigantiska klyftor. Mellan ändhållplatserna i Stockholms tunnelbana skiljer det flera år i medellivslängd. Till exempel lever en högutbildad man i Danderyd i genomsnitt 18 år längre än en lågutbildad man i Vårby.²⁰

Enligt SCB är det nästan sju gånger vanligare med materiell och social fattigdom bland utrikes födda än bland inrikes födda i Sverige. Av SCB:s siffror framgår också att andelen som lever med låg ekonomisk standard ökade med 58 procent bland inrikes födda mellan 1991 och 2021. För utrikes födda uppgår ökningen till 125 procent.²¹

I Stockholms innerstad varierade andelen med låg ekonomisk standard 2020 med 6–10 procent mellan stadsdelarna. I Husby har 36 procent av invånarna låg ekonomisk standard, i Tensta uppgår gruppen till 39 procent och i Rinkeby 46 procent.²²

Den här utvecklingen är en effekt av politiska beslut – det är politikerna och partierna som svikit. Utvecklingen sedan 1990-talet, som drivits på av såväl socialdemokratiskt ledda som borgerliga regeringar har slagit hårt mot delar av landet. Avregleringar och utförsäljning av offentlig verksamhet, i kombination med en övertro på marknadslösningar har flyttat arbetstillfällena från glesbygd och förorter. Urholkning av trygghetssystemen har minskat individuella inkomster och kommunala skatteintäkter samt ökat kommunernas utgifter för försörjningsstöd i landets fattigaste kommuner. Under samma period har omfattande statliga skattesänkningar gynnat invånarna i landets rikaste kommuner.

Den politik som har skapat dagens situation kan beskrivas som den negativa arbetslinjen – föreställningen att fler ska komma i arbete genom att försvåra livet för den som inte arbetar. Men den repressiva politiken leder snarare till att hushåll riskerar att fastna i en utsatt ekonomisk situation. Unga som lever i områden med begränsade ekonomiska och sociala resurser löper dessutom större risk att hamna i kriminella

¹⁹ SCB.

²⁰ <https://www.folkhalsoguiden.se/nyhetsarkiv/stora-halsoklyftor-i-stockholms-lan/>

²¹ SCB (2023-01-25) Stark inkomstutveckling under 2021, men ökande skillnader.

²² Boverket, Segregationsbarometern.

sammanhang. Det krävs i stället en positiv arbetslinje som erbjuder trygghet och en väg tillbaka till arbete för den som inte kan arbeta och omställningsmöjligheter när arbetsmarknaden utvecklas och förändras.

I Vänsterpartiets budgetmotion för 2023 (mot. 2022/23:1299) utvecklas dessa resonemang ytterligare.

6.4 Inflationen slår hårt mot hushållen

Inflationen slår nu med full kraft mot hushållens ekonomi. Särskilt hårt drabbas de hushåll som redan hade små marginaler till följd av den politiska utveckling som beskrivs ovan. Några av de mest nödvändiga basvarorna har ökat kraftigt i pris, exempelvis:

- Elpriserna hade stigit med 21 procent på ett år i januari
- Drivmedelspriserna med 12 procent
- Matpriserna med 19,6 procent
- Boendepriiser med 18,3 procent

Boende, livsmedel och transporter utgör mer än hälften av hushållens utgifter.²³ Det handlar om nödvändiga utgifter som är svåra att ersätta eller minska och som alltså ökat kraftigt. För hushåll med mindre marginaler utgör de en ännu större del av den samlade konsumtionen. De varor och tjänster som ingår i Konsumentverkets pris- och konsumtionsundersökningar som beskriver baskonsumtionen för ett normalt hushåll ökade i pris med omkring 16 procent mellan 2022 och 2023.²⁴ För en typisk barnfamilj uppgår prisökningarna till omkring 17 procent.²⁵

När inkomsterna stiger mer än priserna får vi ökade realinkomster, inkomsterna räcker till mer konsumtion och/eller sparande. Den höga inflationen innebär att priserna stigit snabbare än inkomsterna generellt, vilket leder till kraftigt minskade realinkomster. Inkomsternas utveckling varierar dock beroende på typ av inkomst.

De nominella lönerna ökar normalt med omkring 2–3 procent per år. I den nu pågående avtalsrörelsen har parterna inom industrin har enats om ett nytt avtal som ger löneökning på 7,4 procent fördelat på två år, vilket utgör det nya märket som vägleder

²³ Boende står för 25 procent livsmedel för 15 procent och transporter för 15 procent av hushållens utgifter, enligt KPI-korgen. Sammanlagt 55 procent.

²⁴ Konsumentverket (2022) Beräknade hushållskostnader.

²⁵ Riksbanken (2023-03-08) Anna Breman i Falkenberg: Inflationen behöver bli låg och stabil igen.

övriga avtalsförhandlingar. 4,1 procent av löneökningen ska komma under 2023 och 3,3 procent under 2024. Därmed kan vi vänta oss kraftigt fallande reallöner.

Ersättningarna i trygghetssystemen räknas upp på olika sätt, i regel vid varje årsskifte. För den som har a-kassa, aktivitetsstöd, etableringsersättning eller dag ersättning som asylsökande räknas inte inkomsterna upp alls. Även föräldrapenning på grundnivå och sjukpenning som arbetssökande anges i nominella belopp i lagstiftningen som inte har skrivits upp på flera år. A-kassan sänks dessutom för många vid dag 101 och dag 201.

Ersättningar som baseras på SGI, t.ex. föräldrapenning och sjukpenning, följer den individuella lönen. Höjd lön innebär alltså högre SGI och högre ersättning. I övrigt skrivs inte ersättningen upp. Däremot sänks sjukpenningen efter ett år med sjukpenning, från knappt 80 procent till 75 procent av den tidigare lönen. Den inkomstgrundade pensionen höjdes med 3 procent vid årsskiftet.

Vissa ersättningsnivåer i socialförsäkringen skrivs upp med prisbasbeloppet. Det handlar om ersättningar på grund- eller garantinivå som avser garantera en viss minimistandard. Dessa ersättningar är från början mycket låga och indexeras på detta sätt för att mottagaren ska behålla en viss köpkraft. Bland dessa ersättningar finns exempelvis garantipensionen, äldreförsörjningsstödet samt sjuk- och aktivitetsersättningen. De ökade med 8,7 procent vid årsskiftet. Även riksnormen i försörjningsstödet höjdes med 8,7 procent. Inflationen uppgår i mars alltså till 10,6 procent, betydligt högre än ökningen av prisbasbeloppet. Det beror på att prisbasbeloppet bygger på inflationen mätt som KPI i juli varje år. Dessutom har priserna på de varor och tjänster som utgör ett hushålls baskonsumtion ökat med omkring 16 procent mellan 2022 och 2023, enligt Konsumentverkets pris- och konsumtionsundersökningar. Troligen skulle denna ökning vara större om mätningen gjordes i början av 2023.

För det stora flertalet har inkomsterna legat stilla eller ökat i mindre takt än inflationen, vilket lett till minskade reallöner. Det gäller dock inte de allra rikaste. Under pandemiåren 2020 och 2021 gjorde handeln rekordvinster och vd-lönerna inom handeln ökade i snitt med 17 procent 2020 och 21 procent 2021, enligt Handels.²⁶ Gör man om det i kronor, för vd:ar som sitter på bolag med minst 2 miljarder kronor i omsättning, då ser vi en ökning med i snitt 80 000 kronor i månaden. Mellan 2020 och 2021 ökade den ekonomiska standarden för den tiondel av befolkningen som har högst inkomster med

²⁶ <https://www.handels.se/aktuellt/2023/hoga-vd-loner-rekordvinster-och-sant-som-inte-sticker-i-ogonen/>

över 16 procent. Det går att jämföra med ökningen för resterande 90 procent av befolkningen som varierar mellan 2 procent för decil 2 och 4 procent för decil 9.²⁷ I budgeten för 2023 höjdes dessutom gränsen för den statliga inkomstskatten. Regeringen valde att räkna upp den på samma sätt som vanligt, men KPI + 2 procentenheter, vilket p.g.a. den höga inflationen en höjning med drygt 10 procentenheter. Därmed höjdes gränsen för statlig inkomstskatt från ca 46 200 kronor per månad till ca 51 150 kronor per månad. Det innebär att personer med månadsinkomster på 60 000 kronor eller mer får omkring 17 000 kronor lägre skatt per år. Vänsterpartiet menar att det är en orimlig prioritering, att lägga 13 miljarder kronor på skattesänkningar för höginkomsttagare i ett läge då välfärden saknar stora resurser. Att gränsen för statlig inkomstskatt räknas upp på detta sätt kan jämföras med hur ersättningssystemen hanteras, och säger en del om regeringens prioriteringar.

6.5 Matpriserna sticker ut

Den svenska mathandeln sticker ut på två sätt i en internationell jämförelse. För det första domineras den helt av ett litet antal extremt stora aktörer, för det andra präglas den av internationellt sett höga priser.

Konkurrensverket konstaterar att ”det är en koncentrerad marknad med få aktörer, en s.k. oligopolmarknad.”²⁸ ICA ensam har en marknadsandel på cirka 50 procent. Till skillnad mot en ”riktig” marknad där enskilda företag har svårt att påverka priset innebär en oligopolmarknad att det är lätt att följa varandras agerande. Det innebär att priset på mat snarare handlar om hur dessa företag betar sig mot varandra för att maximera vinsten än om konkurrens på en vanlig marknad. Dessutom karakteriseras matmarknaden inte bara av att butikerna är koncentrerade till ett fåtal företag, utan även av att grossistledet (partihandeln) är det, där ICA, Coop och Axfood helt dominerar.

Det är alltså samma aktörer som butiksgiganterna, så om vinsterna ska hamna i partihandeln eller butik spelar mindre roll i sammanhanget affär inom företaget. Situationen innebär att om ICA inte sänker sina matpriser i partihandelsled eller butik och i stället upprätthåller en historiskt hög vinstnivå i kristider, finns det inte heller särskilt starka skäl för de andra dominerande företagen att göra det. Högre vinster är sannolikt ett attraktivt alternativ för de andra jättarna i branschen, men naturligtvis inte för kunderna som ska betala de höga matpriserna.

²⁷ SCB (2023-01-25) Stark inkomstutveckling under 2021, men ökande skillnader.

²⁸ Konkurrensverket (2018:4) Konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan.

Givet den bristande konkurrensen borde vi alltså kunna förvänta oss större vinster och högre matpriser i Sverige jämfört med andra länder. Det är också exakt det vi ser. Konjunkturinstitutet konstaterar att i partihandeln var lönsamhetsomdömet klart högre än normalt och inom gruppen partihandeln sticker ökningen av lönsamhetsomdömet för livsmedelsgrossisterna särskilt ut som extremt gott. Även i butiksledet är lönsamhetsomdömet gott.²⁹

Konjunkturinstitutets uppdrag var att undersöka om företagen höjt priserna mer än som motiverades av kostnaderna. Slutsatsen att partihandelns lönsamhetsomdöme har förbättrats påtagligt är en indikation på att partihandeln höjt sina priser mer än vad de högre kostnaderna motiverat mellan det andra kvartalet 2021 och det andra kvartalet 2022.³⁰

Till det ska läggas att företagen kommer att få elstöd av staten för att slippa bära kostnaden för de högre elpriserna. Detta trots att elkostnaderna redan har vältrats över på kunderna genom högre matpriser. Dessa stödpengar kommer alltså sannolikt uteslutande att gå till högre vinst och inte lägre matpriser.

En kris innebär ofta att hushåll och företag delar på kostnaden, dvs. hushållen får minska sin konsumtion och företagen får lägre vinster. När det gäller matpriserna har hushållen, trots stora statliga stödinsatser, fått bära hela kostnaden och lite till, medan matvarukedjorna gör rekordvinster.

Anledningen till den höga lönsamheten är naturligtvis de höga matpriserna. Sett i ett internationellt perspektiv är Sverige bland de dyraste länderna i Europa för en jämförbar matkorg och ligger högt över genomsnittet för EU-28.³¹ Det är tydligt att den svenska matmarknaden inte fungerar. Den driver nu dessutom på inflationen som i sin tur driver upp räntan, vilket kommer att skada tillväxten och försvåra livet för hushållen än mer. Den bristande konkurrensen och de historiskt höga vinstnivåerna är ett direkt hot mot Sveriges ekonomi i dag.

6.6 Högre räntor försvårar situationen ytterligare

Riksbanken bekämpar inflationen genom att höja räntorna. På ett år har räntan höjts från 0 till 3,5 procent. Tanken bakom räntehöjningarna är att hushållen ska minska sin konsumtion till följd av att de får mindre resurser att röra sig med. Den minskade

²⁹ Konjunkturinstitutet (2022) Specialstudie – Prissättning hos svenska företag under 2022.

³⁰ Ibid.

³¹ Konkurrensverket (2018:4) Konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan.

konsumtionen ska i sin tur få ned priserna. Eftersom matpriserna utgör en stor del av inflationen är alltså en del av tanken att hushållen ska minska sin konsumtion av mat, antingen genom att äta mindre eller handla billigare. Hushållens resurser och deras konsumtion minskar dock redan till följd av den kraftiga inflationen, dessutom till ett högt socialt pris i form av ökad fattigdom.

Riksbankens penningpolitik bör ses i sammanhanget av att Livsmedelsverket varnar för att de höga matpriserna kan skada folkhälsan. I en undersökning som myndigheten genomfört svarar fyra av tio att de köper mindre färska grönsaker, oavsett inkomstnivå. Det finns även tydliga skillnader mellan hushåll med låg respektive hög inkomst. De med lägre inkomster säger att de väljer bort färska grönsaker i högre utsträckning än de med högre inkomster, jämfört med våren 2022.³² Samtidigt rapporterar Folkhälsomyndigheten att medellivslängden för kvinnor med låg socioekonomisk status, mätt som kort utbildning, har sjunkit. Även deras ekonomiska standard har sjunkit, vilket kan påverka hälsan för dem och deras barn längre fram i tiden.³³ Att i detta läge lägga ytterligare bördor på hushållen i form av räntehöjningar kan, även om det delvis drabbar olika grupper, får anses vara en ganska riskfylld politik.

Svenska hushåll är betydligt mer räntekänsliga än övriga länder. Mer än 50 procent av hushållen har rörliga räntor. Detta skulle kunna innebära att den svenska räntan inte behöver höjas i samma utsträckning som i andra länder för att nå samma tänkta effekt. Ränteutgifter utgör en mer än dubbelt så hög andel av disponibelinkomsten hos svenska hushåll som hos övriga europeiska hushåll.³⁴

6.7 Hushållen får det allt svårare i krisen

Den ekonomiska situationen pressar merparten av hushållen hårt. En undersökning gjord av Rädda Barnen, Röda Korset, Majblomman och Hyresgästföreningen visar på en mycket oroväckande utveckling. Organisationerna beskriver en stor ekonomisk oro bland barnfamiljer och exemplifierar med att en majoritet av barnfamiljerna, oavsett inkomst, är oroliga för att deras hushållsutgifter kommer att öka under de kommande sex månaderna. Barnfamiljer med lägre inkomster är betydligt mer oroliga. En stor andel av barnfamiljerna med lägre inkomster uppger att den ansträngda ekonomiska situationen går ut över deras barns behov och också drabbar barn genom ökad oro.

³² Livsmedelsverket (2023-03-30) Höjda matpriser riskerar att påverka folkhälsan.

³³ Folkhälsomyndigheten (2023-03-30) Utmaning sluta påverkbara hälsoklyftor inom en generation.

³⁴ Eurostat, ECB och Macrobond.

Undersökningen visar vidare att barn till ensamstående med lägre inkomst och sammanboende med låg inkomst drabbas på flera olika sätt rörande några av de mest grundläggande behoven. Det handlar om att inte kunna äta näringsrik mat, ha kläder inför årstidsväxlingar, eller att fritidsaktiviteter såväl som resor under helger och lov uteblir.³⁵

Stadsmissionen skriver i en debattartikel att deras matutdelning och försäljning av mat i de sociala matbutikerna Matmissionen ökade med 67 procent till 3 200 ton 2022. Antalet medlemmar i deras sex sociala matbutiker, där den som har en månadsinkomst under 12 163 kronor kan köpa livsmedel till kraftigt rabatterade priser ökade med 99 procent. Den största gruppen medlemmar är barnfamiljer. Vidare vittnar Stadsmissionen runtom i landet om ett fördubblat antal besökare som kommer för ekonomiskt, eller materiellt stöd och mat.³⁶

Krisen drabbar hushållen på olika sätt. Värst är läget för hushåll med mindre marginaler, exempelvis alla som lever på transfereringar och löntagare med låga inkomster. Bland alla som arbetar i arbetaryrken saknar 25 procent helt kontantmarginal.³⁷

Andelen av befolkningen med låg ekonomisk standard – även kallad relativ fattigdom, syftande på personer som lever i hushåll vars ekonomiska standard är mindre än 60 procent av medianvärdet i befolkningen – ökade från 14,3 procent 2020 till 14,7 procent 2021. Samtidigt ökade andelen av befolkningen med varaktigt låg ekonomisk standard med 0,5 procentenheter, från 8,5 procent till 9 procent.

De som försvarar den växande ojämlikheten i Sverige argumenterar ofta för att den ökande relativa fattigdomen inte visar att människor faktiskt får det sämre, bara sämre relativt andra. Detta är ett resonemang som försöker bortse från vad fattigdom innebär, nämligen inskränkta möjligheter att delta i samhällsliv och andra sociala interaktioner. Därför är relativa fattigdomsmått vanligast och mest relevant i de flesta sammanhang, också internationellt. Olika mått på fattigdom fungerar dock kompletterande för att få en mer fullödig bild av utvecklingen.

Måttet absolut fattigdom, innebär att familjens inkomster är lägre än de nödvändiga utgifterna, exempelvis mat, boende, hemförsäkring och barnomsorg. Andelen absolut fattiga kommer sannolikt att öka kraftigt till följd av krisen, eftersom de nödvändiga utgifterna blir högre i ett snabbare tempo än inkomsterna.

³⁵ Rädde Barnen: Nya siffror bekräftar: barnfattigdomen är akut.

³⁶ Stadsmissionen i Expressen (2023-03-29).

³⁷ Kommunal (2023), Inkomst att leva på.

I januari ökade antalet ärenden kopplade till privatpersoner som inte betalat sin elräkning i tid med 33 procent hos Svea Inkasso, jämfört med samma månad året innan. Elräkningen är en prioriterad räkning att betala för de flesta hushåll eftersom konsekvenserna av att inte betala den är så stora. Att många inte gör det nu är ett tecken på att man har betalningssvårigheter i andra delar av sin ekonomi.

Även hos Kronofogden syns svårigheterna att betala fakturorna. Antalet betalningsförelägganden kopplade till elräkningar bland privatpersoner, alltså skulder som det ansöks om hos Kronofogden, har ökat med 47 procent mellan första kvartalet 2022 och första kvartalet 2023. Skuldbeloppet har ökat med över 36 procent under samma period. Jämfört med första kvartalet 2021 har antalet skulder ökat med över 80 procent och skuldernas storlek med över 71 procent.³⁸ Detta trots att elstödet till privatpersoner nu betalats ut.

Bland företagen ser det ännu värre ut. Mellan första kvartalet 2022 och första kvartalet 2023 ökade antalet betalningsförelägganden kopplade till elskulder med 63 procent. Skuldbeloppet ökade med 81 procent. Jämfört med första kvartalet 2021 har antalet förelägganden gällande elskulder för företag ökat med över 98 procent och skuldernas storlek med över 211 procent.³⁹

6.8 Vänsterpartiet har andra förslag för att möta krisen

Vänsterpartiet menar att den ekonomiska krisens börda bör delas mer solidariskt mellan företag, stat och hushåll. I dag tvingas hushållen bära en alldeles för stor del av bördan. Företagens och ägarnas inkomster har dragit ifrån under en lång period vilket lett till dramatiskt växande klyftor. Staten har tagit ett steg tillbaka. Hushållens skuldsättning har ökat, samtidigt som Sverige har en historiskt låg statsskuld. I den kris vi nu befinner oss i får hushållen ta smällen. Det är dags för staten och företagen att göra mer.

Regeringen har slagit fast att den inte gör mer för hushållen för att man inte vill att den ekonomiska politiken ska spä på inflationen. Den höga inflationen beror dock inte på hushållen och som vi visar går det att bekämpa inflationen och samtidigt stödja hushållen. Därmed blir det mycket oklart på vilket sätt regeringen bekämpar inflationen. Flertalet bedömare är också överens om att de svagaste hushållen måste skyddas i krisen. Trots det gör regeringen ingenting för dem – annat än förlänger och justerar

³⁸ Uppgifter från Kronofogden.

³⁹ Ibid.

(eller inte försämrar) befintliga åtgärder som beslutats av den tidigare regeringen, som exempelvis en förhöjd arbetslöshetsersättning eller bostadsbidrag.

I Vänsterpartiets budgetmotion för 2023 presenterade vi politik som skulle leda till en mer jämlik fördelning av de ekonomiska bördorna. Den politiken bygger på en mer omfördelade skattepolitik och omfattande satsningar på de sämst ställda hushållen genom stärkta trygghetssystem samt sänkta avgifter och taxor på för hushållen nödvändiga utgifter. Vänsterpartiets politik hade inneburit att hushållen varit betydligt bättre rustade för att möta den kris de nu genomlever.

Med Vänsterpartiets förslag skulle en ensamstående, långtidssjukskriven person med sjukersättning och med 1 barn i förskola få omkring 3 740 kronor mer per månad, efter skatt. En tvåbarnsfamilj bestående av en arbetslös och en är långtidssjuk skulle få omkring 5 267 kronor mer per månad, efter skatt. En person med sjukpenning för arbetssökande får med vår politik omkring 3 700 kronor mer per månad, efter skatt.

Vänsterpartiet förslag för en att stärka inkomsterna för de sämst ställda hushållen och åstadkomma en mer rättvis fördelning av krisens bördor beskrivs närmare i motion 2022/23:1299.

7 Välfärden i akut behov av resurser

7.1 Ojämlik folkhälsa

Sverige erbjuder vård och omsorg i världsklass. Men sedan 1990-talets mitt har välfärden tvingats till återkommande besparingar, i synnerhet i glesbygdskommuner med minskande skatteunderlag. Det har inneburit att ojämlikheten i hälsa⁴⁰ och utbildning⁴¹ har ökat i Sverige. Resurserna behöver öka kraftigt om våra ambitioner för det offentliga åtagandet ska kunna förverkligas. En vård och omsorg som ges efter behov fyller en mycket viktig omfördelade funktion. För även om medellivslängden har ökat generellt de senaste decennierna varierar utvecklingen beroende på exempelvis klass och kön.

För både män och kvinnor med gymnasial och eftergymnasial utbildning ökar den förväntade medellivslängden, från redan höga nivåer.⁴² Personer med låg

⁴⁰ Folkhälsomyndigheten (2023), Folkhälsans utveckling Årsrapport 2023.

⁴¹ Skolverket (2019), PISA 2018 – 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap.

⁴² SCB (2021), Livslängden i Sverige 2011–2020 Livslängdstabeller för riket och länen.

socioekonomisk position dör dock oftare före 65 års ålder. Detta är särskilt tydligt bland kvinnor utan gymnasieutbildning där medellivslängden t.o.m. sjunkit under perioden 2006–2021. För i stort sett samtliga hälsoutfall som mäts av Folkhälsomyndigheten drabbas personer med lägre socioekonomisk position mer än övriga och det finns inga tecken på minskad ojämlikhet i hälsa.

Om välfärden ska bidra till att minska klyftorna i folkhälsan, som följer av ojämlikheten i samhället, krävs det att det finns tillräckligt med resurser för välfärden att verka kompensatoriskt.

7.2 Resursbrist i välfärden

Trots att det är relativt enkelt att förutspå hur behoven i välfärdstjänsterna såsom skolan, äldreomsorgen och vården kommer att utvecklas inom de närmaste åren har vi i Sverige i dag inte något system för att hantera detta. Resurserna till välfärden följer därmed inte automatiskt behoven – som förändras i takt med befolkningen och med pris- och löneutvecklingen i kommuner och regioner. Dagens system får effekten att verksamheterna ute i kommunerna kortsiktigt måste anpassas till det rådande kostnadsläget i stället för medborgarnas behov av sjukvård, förskola och äldreomsorg.

Med anledning av energikrisen och den påföljande inflationen får en hel rad kostnadsdrivande faktorer stort genomslag för verksamheter i kommuner och regioner:

1. Kommunernas och regionernas **pensioner och pensionsskuld**, på cirka 500 miljarder kronor växer i takt med ränta och prisbasbelopp. Regionerna påverkas i väsentligt högre grad än kommunerna, då de har fler anställda med höga löner och förmånsbestämd pension.
2. Kostnaderna för **ekonomiskt bistånd** kommer att öka kraftigt för 2023, eftersom det räknas upp med KPI.
3. **Livsmedelsprisernas** ökning med 20 procent jämfört med för ett år sedan, påverkar kostnaderna för mat som serveras inom äldreomsorg, skola, förskola och sjukhus.
4. De kraftigt ökande kostnaderna för **energi och drivmedel** påverkar kostnaderna för uppvärmning, gatubelysning, transporter och snöröjning.
5. Kostnaderna för **kollektivtrafiken** beräknas också öka kraftigt, vissa kollektivtrafikbolag har beräknat sina kostnadsökningar på ca 20 procent med anledning av dyrare el och drivmedelskostnader.

6. Inom kommunernas allmännyttiga bostadsbolag kommer kostnaderna att öka kraftigt beroende på ökade energipriser och högre räntor. En stor andel allmännyttiga bolag riskerar att få underskott.
7. **Räntekostnaderna.** Kommuner och regioner har en låneskuld på ca 800 miljarder kronor. Räntebindningstiderna är relativt korta, då många kommuner och regioner haft minusränta när de lånat kort. Det innebär snabbt ökade räntekostnader på lånen.⁴³
8. **Demografi.** Inom de närmaste åren kommer andelen personer över 80 år att öka med nästan 35 procent (mellan 2022 och 2030).⁴⁴ Att människor lever längre är positivt. Men en förändrad befolkningssammansättning leder till att behovet av äldreomsorg och vård ökar. SKR räknar med att behoven kommer att öka med ca 0,8 procent per år framöver och det är nästan uteslutande drivet av äldreomsorgen.

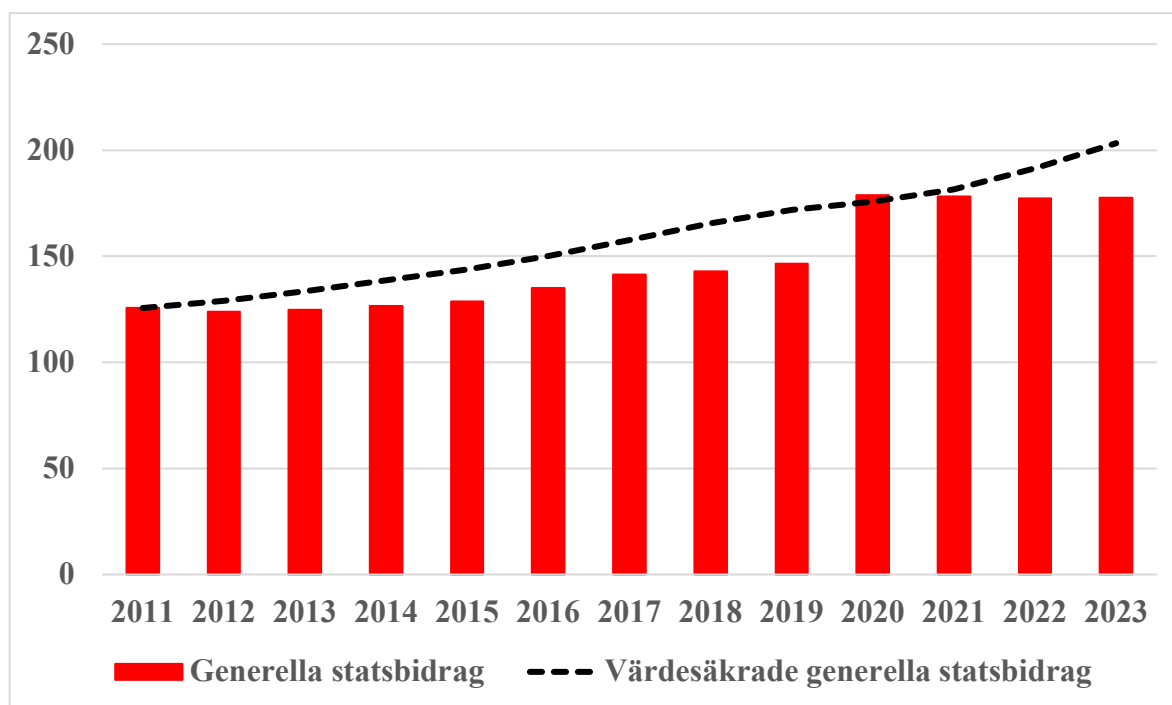
SKR har visat att om de generella statsbidragen sedan 2011 skulle ha följt prisutvecklingen och de ökade behoven som följer av förändring av och inom befolkningen, så skulle de ha varit 25 miljarder kronor högre i år (2023) än förra året. Detta ligger i linje med vad Vänsterpartiet föreslog i vår budgetmotion för 2023.⁴⁵ Det är också nödvändigt att tillföra medel för att motverka att kommunerna tvingas höja taxorna för tjänster och annan verksamhet. Trots detta tillförde regeringen endast 6 miljarder kronor i generella statsbidrag, tillsammans med en mindre andel riktade stöd till innevarande år.

⁴³ <https://kommuninvest.se/2023/01/kraftigt-okande-rantekostnader-i-kommunsektorn/>

⁴⁴ Andelen 80+ av befolkningen ökar från 5,5 % till 7,4 %, enligt SCB:s befolkningsprognos 2023.

⁴⁵ Vänsterpartiet (2023), En rättvis väg genom krisen, Vänsterpartiets budgetmotion 2023.

Figur 9 Utveckling av generella statsbidrag och värdesäkring, miljarder kronor



Källa: SKR (2022)

Enligt SKR:s beräkningar sammanföll resurser med behov under det första pandemiåret 2020. Men eftersom det då gjordes en kraftig ökning av tillfälliga medel bidrog det till stora överskott i kommuner och regionernas resultat, snarare än permanent höjning av kvaliteten i verksamheten.

7.2.1 Regionerna går med stora underskott

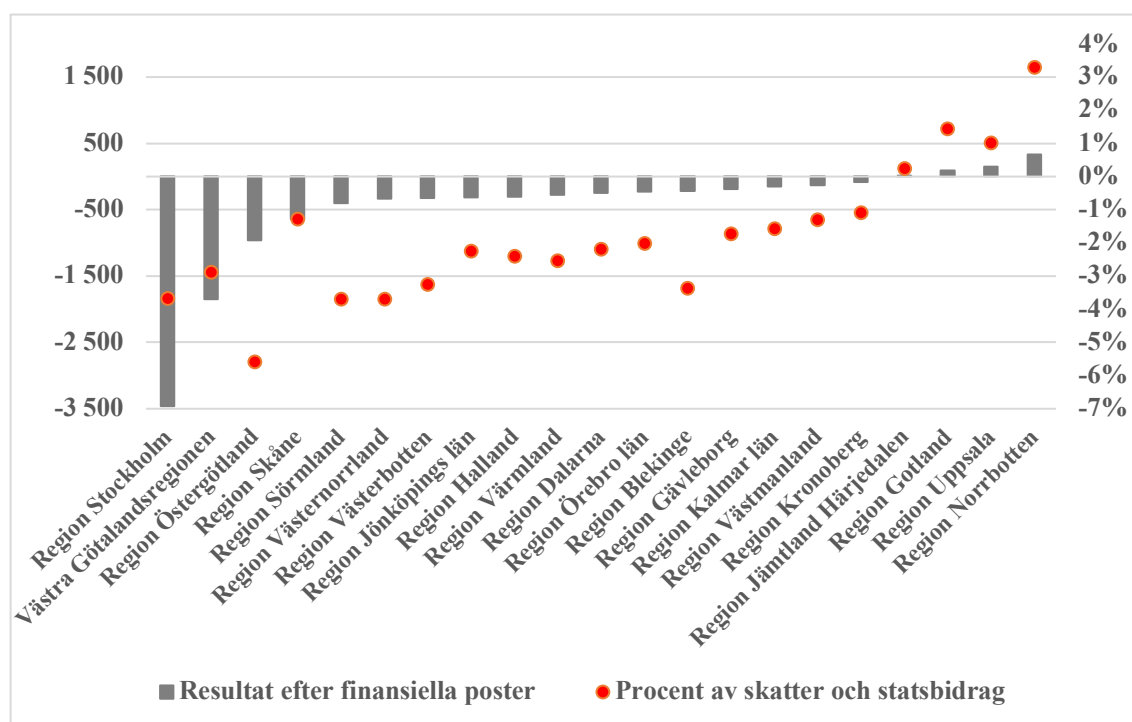
En sammanställning av regionernas budgetar för innevarande år visar att 17 av 21 regioner kommer att gå med underskott i år på mellan 1–5 procent av totala skatter och bidrag. Totalt beräknas underskottet att bli 8–10 miljarder kronor 2023. Störst underskott gör Region Stockholm (2,3 miljarder kronor, eller 3,4 miljarder kronor om man räknar hela koncernen), Västra Götaland (cirka 2 miljarder kronor) samt Östergötland (cirka 1 miljard kronor). Resterande underskott bedöms landa på mellan 100 och 600 miljoner kronor.

Viktiga förklaringar till underskotten är, som beskrivits i punkterna ovan, de kraftiga prisökningarna på livsmedel och energi, samt därpå stigande räntor och ökande pensionskostnader.

Inom kollektivtrafiken ser vi inte enbart kostnadsökningar utan även att ett intäktsstapp efter pandemin bidrar negativt.⁴⁶ Under pandemiåren 2020 och 2021 minskade resandet med kollektivtrafiken med ca 30 procent jämfört med 2019. Kollektivtrafikens andel av det totala resandet minskade därmed. Regionernas biljettintäkter föll med totalt 15 miljarder kronor 2020 och 2021, samtidigt som den statliga kompensationen var totalt 7 miljarder kronor. Biljettintäkterna är nu tillbaka ungefär i nivå med 2019 men om de i stället ökat i enlighet med tidigare trend så skulle de ha varit ca 4 miljarder kronor större 2022. Regionerna tvingas nu täcka upp för såväl kostnadsökningar som intäktsbortfall i kollektivtrafiken, samtidigt som en återhämtning av resandet med kollektivtrafik också kräver ett bra utbud, god servicenivå och fördelaktiga biljettpriser.

Figur 10 Regionernas resultat efter finansiella poster 2023

Miljoner kronor samt procent av skatter och bidrag



Källa: SKR (2023).

Kommunallagens krav att kommunsektorn ska leverera budgetar i balans samt leva upp till ”god ekonomisk hushållning” innebär att kommuner och regioner generellt måste sikta på att göra ett överskott på 2 procent av skatter och bidrag varje år. Om regionerna ska leva upp till det i år krävs ytterligare 8 miljarder kronor, enligt SKR. Nästa år, 2024,

⁴⁶ SKR (2022) Ekonomirapporten, december 2022.

blir det totala underskottet i regionerna så mycket som 19 miljarder kronor och det saknas då 28 miljarder kronor för att nå tvåprocentmålet, enligt SKR:s prognos.

Utgångspunkten för regionerna är heller inte den bästa. I januari i år presenterade IVO en tillsynsrapport över sjukhus i samtliga regioner i Sverige. IVO landade i att 27 av dessa har allvarliga brister. Nedan listas några chockerande exempel från IVO:s rapportering:

- Patienter vårdas under lång tid i korridorer eller på andra integritetskränkande och olämpliga ställen, utan att få tillräckligt med mat, vatten eller ens hjälp att gå på toaletten. Den mest grundläggande patientsäkerheten kan inte tillgodoses.
- Patienter utrustas med grytlock och bjällror för att kunna påkalla personalens uppmärksamhet.
- Läkemedel ges inte alls eller inte i tid.
- Medicinsk övervakning sker inte utifrån patienternas medicinska behov utan utifrån tillgänglig utrustning och personal.
- I tillsynen framkommer att personal inte kom fram med defibrillatorn till en patient med hjärtstopp eftersom patienter vårdas i korridoren.

Mot bakgrund av rapporten har IVO dömt ut vite till fyra regioner (Sunderby sjukhus i Luleå, Sundsvalls sjukhus, Akademiska sjukhuset i Uppsala samt Centrallasarettet i Växjö) för att de har för få vårdplatser.⁴⁷ Region Stockholm varnar för en extraordinär situation inom vården och att man inte kommer att kunna prioritera kärnverksamheter som cancervård, förlossningsvård och akutsjukvård.⁴⁸

7.2.2 Kommunerna får det svårt framöver

Kommunerna beräknas fortfarande gå med samlat överskott i år (totalt 8 miljarder kronor för kommunerna totalt) men det är samtidigt den lägsta nivån sedan 2004. Överskottet motsvarar 1,1 procent av skatter och statsbidrag, vilket är för lågt för att nå ett generellt mål om god ekonomisk hushållning. För det skulle ytterligare cirka 6 miljarder kronor behöva tillföras kommunerna. I SKR:s enkät anger tre av fyra kommuner att de kommer att bli tvungna att vidta åtgärder i verksamheterna. Kommunernas pensionskostnader utgör en stor del av kostnadsökningen där

⁴⁷ <https://www.ivo.se/tillsyn/pagaende-storre-tillsynsinsatser/stor-brist-pa-disponibla-varldplatser-inom-sjukhusvarden/>

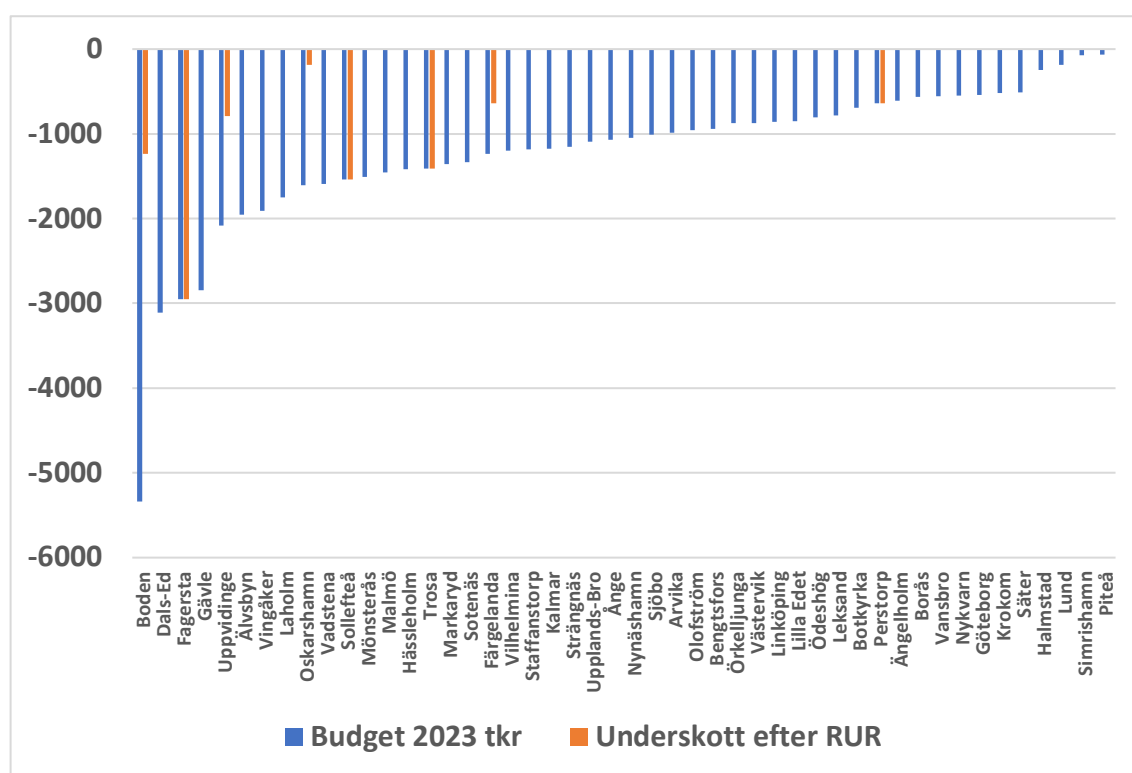
⁴⁸ <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/4oxBa9/s-toppen-aida-hadzialic-varnar-for-valfardskris-i-sverige-regeringen-ar-handlingsforlamad>

premieökningar i det nya pensionsavtalet driver cirka 25 procent av detta. En del av kommunerna har dock möjlighet att använda sin resultatutjämningsreserv (RUR) för att täcka upp för årets underskott. Långt ifrån alla kommuner har dock tillgång till en RUR och en kommun som budgeterar med underskott är skyldig att presentera en plan för att återställa det inom tre år.

För innevarande år har 48 kommuner budgeterat med underskott, 28 kommuner har ett nollresultat. Totalt ha dock 236 kommuner budgeterat för ett resultat som är lägre än 2 procent av skatter och statsbidrag.

Figur 11 Kommuner med minusresultat efter finansiella poster 2023

Miljoner kronor



Källa: SKR

För 2024 beräknar SKR att kommunerna får ett genomsnittligt underskott på 5 miljarder kronor – det saknas då totalt 19 miljarder kronor för att nå kommunallagens krav om överskott på 2 procent.

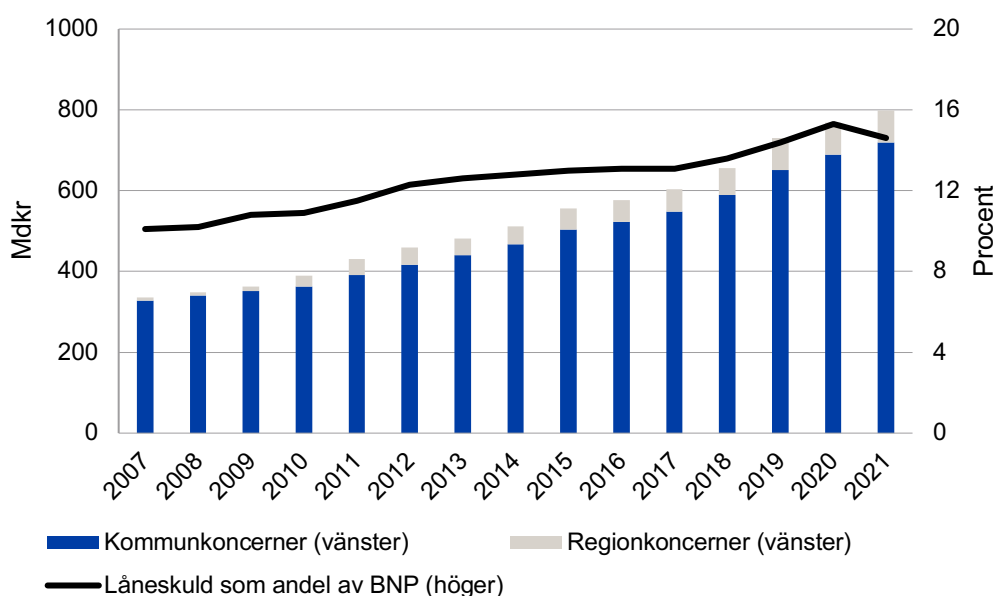
Vänsterpartiet föreslog 20 miljarder kronor mer än regeringen för 2023. Att värdesäkra statsbidragen framstår som en av de viktigaste strukturreformerna i dagsläget. Hela kommunsektorn behöver långsiktiga förutsättningar för att bedriva det välfärdsarbete som är så centralt för oss alla.

7.3 Staten vältrar över skulden på kommunsektorn

Med anledning av de stora och ökande behoven inom kommunsektorn har regioner och kommuner alltmer ökat sin belåning. Den svenska kommunsektorn har nu en hög skuldsättning sett ur ett internationellt perspektiv. Under en förhållandevis lång period har skulderna inte belastat de kommunala budgetarna i någon större utsträckning eftersom räntorna har varit låga. Men i takt med att den svenska Riksbanken har höjt sin styrränta och det internationella ränteläget har skärpts så ökar nu även kostnaderna för räntor på kommunsektorns skulder.

Figur 12 Låneskuldens utveckling inom kommunsektorn, 2007–2021

Miljarder kronor och procent av BNP



Källa: Kommuninvest

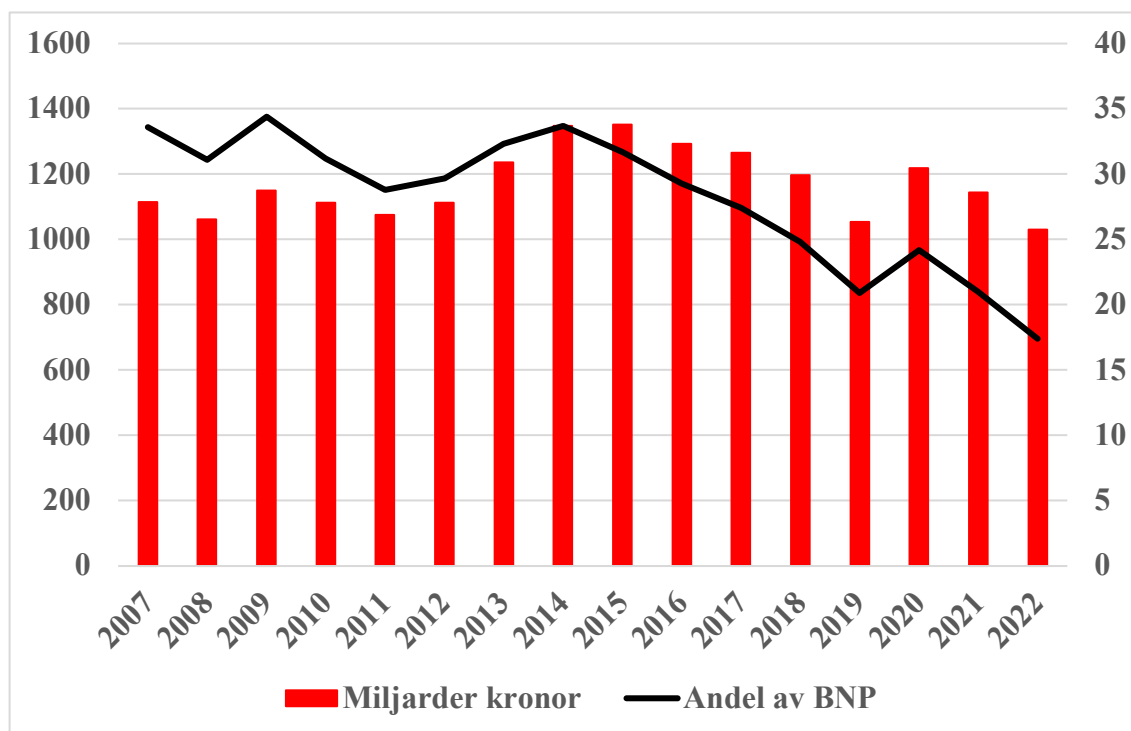
En framskrivning av kommunernas räntekostnader från Kommuninvest visar att räntan stiger från i genomsnitt 1,21 procent under 2022 till 1,95 procent 2023 – och 2,68 procent 2027. I nominella termer innebär det en ökning från 9,8 miljarder kronor 2022 till 26,8 miljarder kronor 2027. I förhållande till skatteintäkter och generella statsbidrag, från 0,9 procent till 2,2 procent under samma tidsperiod.⁴⁹

Under samma period har staten kraftigt minskat sin belåning, från 34 procent av BNP till endast drygt 17 procent.

⁴⁹ <https://kommuninvest.se/2023/01/kraftigt-okande-rantekostnader-i-kommunsektorn/>

Figur 13 Statsskuldens utveckling 2007–2022

Miljarder kronor och procent av BNP



Källa: SCB

Samtidigt som staten har haft en oförändrad skuld i nominella termer (vilket ger en snabb minskning som andel av BNP) har kommunsektorn ökat sin skuldsättning. Samtidigt har vi visat att statsbidragen har släpat efter i förhållande till opåverkbara kostnader inom kommuner och regioner. Det ger en tydlig bild av en övervältring av ansvaret att finansiera den gemensamma välfärden, från stat till kommun.

7.4 Enormt behov av personal

Personalen är avgörande för kvaliteten i välfärden. Inom sjukvården och omsorgen bedriver beundransvärda anställda ett bättre och mer utförligt omsorgsarbete än vad resurserna medger.

Personer i arbetsför ålder, 20–66 år, ökar enligt SCB:s prognoser med 253 000 personer fram till år 2031. Räknat i antal faktiskt sysselsatta är ökningen 169 000 personer, då ökningen av den arbetsföra befolkningen främst sker i de yngre och äldre åldrarna där många studerar eller börjar gå i pension.⁵⁰ I dag arbetar cirka 25 procent av arbetskraften i välfärden. SKR:s beräkningar visar att omkring 54 procent av den ökade

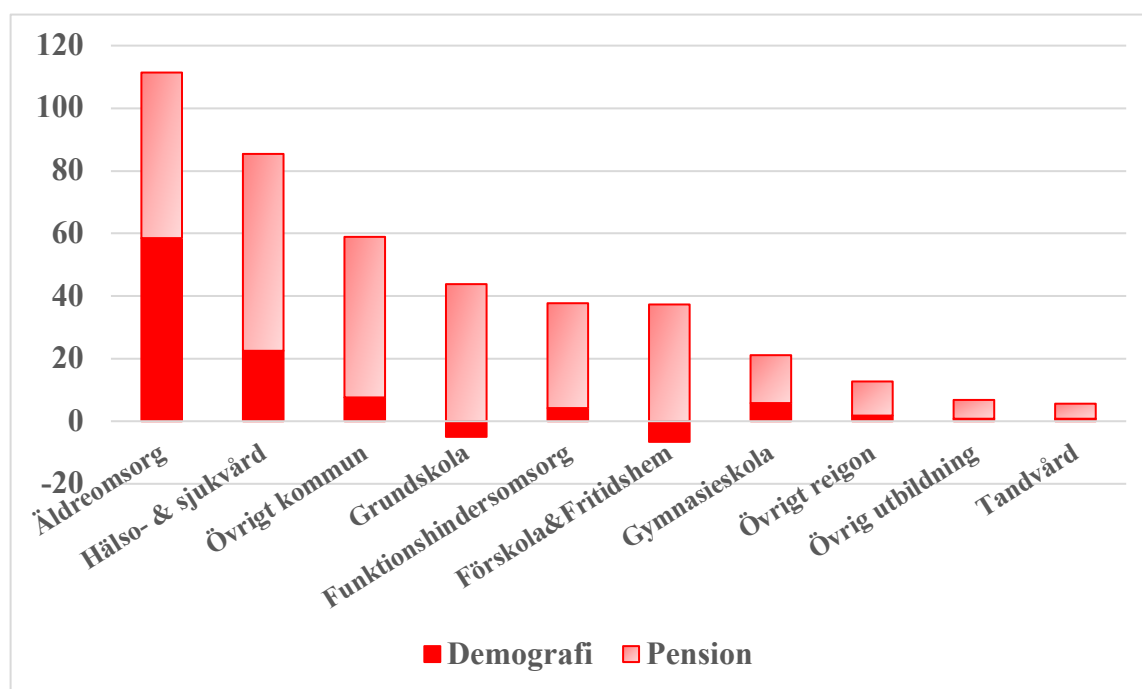
⁵⁰ Källa SCB.

sysselsättningen fram till 2031 behövs i kommuner och regioner för en oförändrad personaltäthet, givet ökade demografiska behov.

I antal personer räknat innebär detta att kommuner och regioner behöver öka antalet anställda med 91 000 personer fram till 2031 – en ökning med cirka 7 procent. Flest medarbetare behövs enligt SKR inom äldreomsorgen, nästan 60 000 personer och sjukvården, 23 000 personer, vilket beror på att den snabbast ökade befolkningsgruppen främst finns bland dem över 80 år och denna grupp har stort behov av vård och omsorg.⁵¹ Utöver detta behövs en omfattande nyrekrytering när befintlig personal går i pension. I välfärden har vi dessutom historiskt haft en kostnadsökning utöver det som är drivet av enbart demografiska förändringar, som bl.a. förklaras av ökade ambitioner och ökad personaltäthet.

Figur 14 Behov av anställda fördelat på verksamheter

Tusentals personer 2021–2031



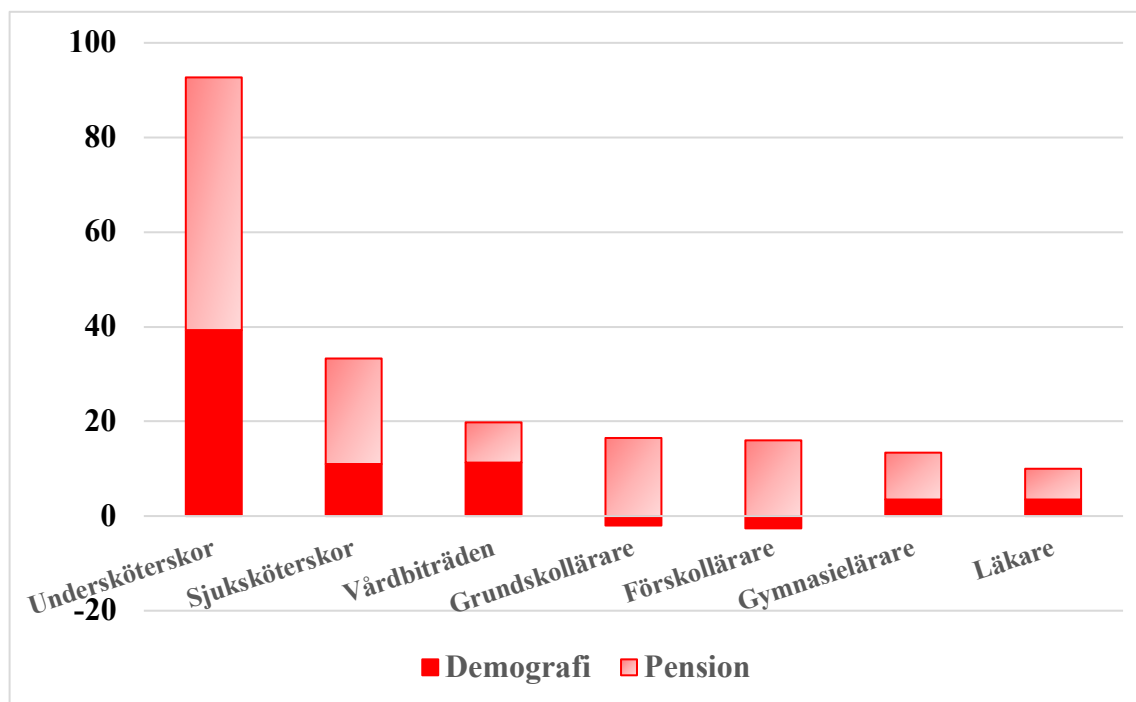
Not: Kommuner och regioner, inklusive privata utförare, Källa: SKR (2022) Välfärdens kompetensförsörjning.

Fram till 2031 behöver kommuner och regioner tillsammans anställa nästan 40 000 undersköterskor för bibehållen personaltäthet. För kommunerna innebär det att behoven ökar med 29 procent jämfört med antalet anställda 2021. Även behovet av vårdbiträden ökar kraftigt jämfört med 2021. I regionerna är behovet av sjuksköterskor störst, en ökning med 9 procent. För grundskollärare och förskollärare minskar behoven till följd

⁵¹ SKR (2022) Ekonomirapporten, december 2022.

av demografin. Samtliga siffror ovan beskriver behovet av nyrekryteringar med avseende på de ökade behoven, utöver detta leder pensioneringar till ett omfattande behov av ersättningsrekrytering.⁵²

Figur 15 Behov av anställda fördelat på yrken, tusentals personer 2021–2031



Källa: SKR (2022), Vårldens kompetensförsörjning.

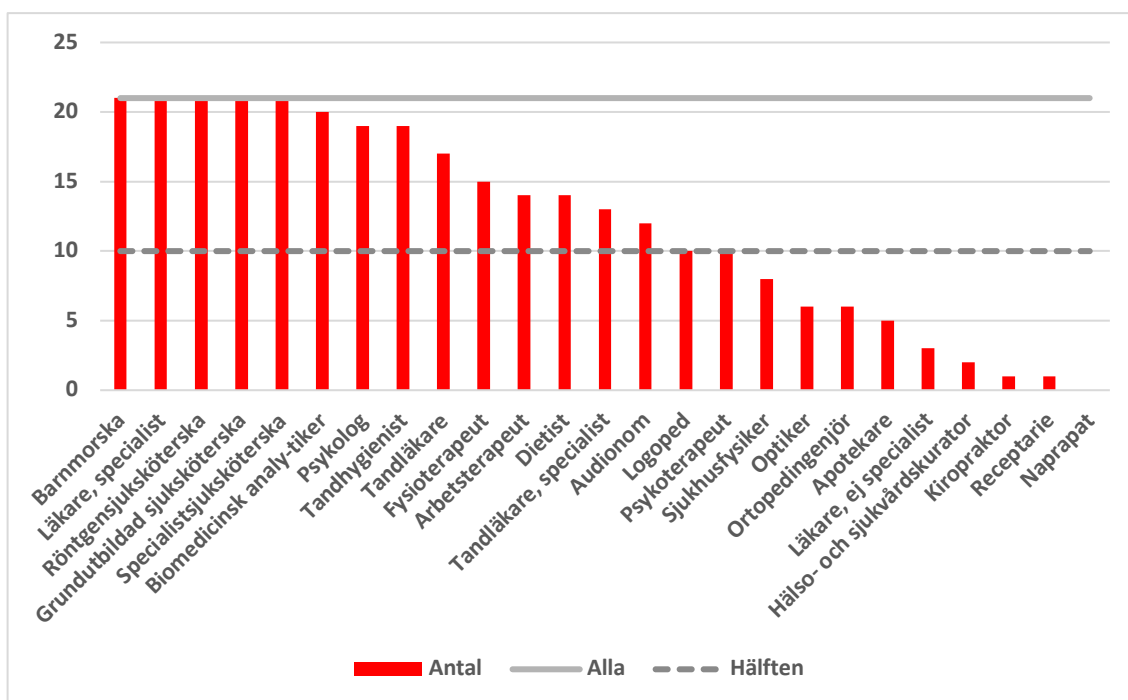
7.4.1 Situationen inom välfärdsyrkena i dag

Utöver det faktum att en ökande befolkning kräver fler personer inom vård och omsorgsyrkena för en bibehållen personaltäthet så råder redan i dagsläget en omfattande brist inom flera yrken. Enligt Socialstyrelsens senaste bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvården rapporterade samtliga regioner om brist på barnmorskor, specialistläkare och sjuksköterskor.⁵³ En majoritet av regionerna har brist på personal inom 18 basspecialiteter. Flest regioner rapporterade om brist på specialister inom radiologi, allmänmedicin, barn- och ungdomspsykiatri och psykiatri.

⁵² SKR (2022) Vårldens kompetensförsörjning.

⁵³ Socialstyrelsen (2023) Bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvård samt tandvård, Nationella planeringsstödet 2023.

Figur 16 Antal regioner som rapporterar om brist inom hälso- och sjukvården 2022

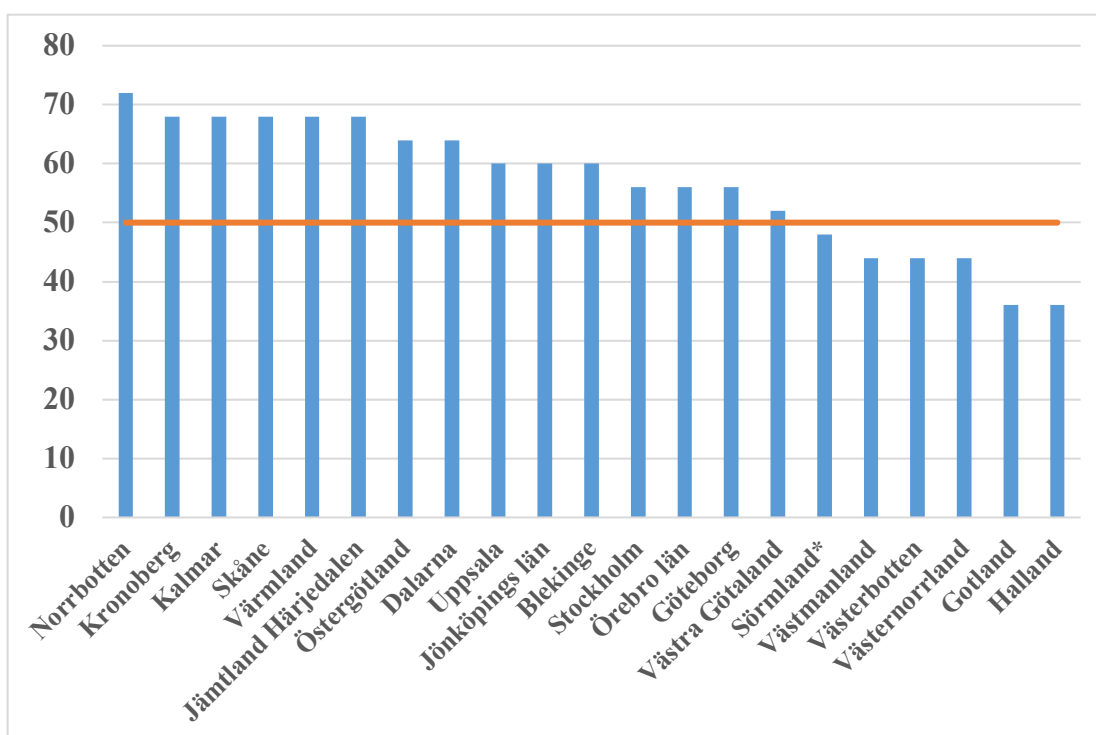


Källa: Socialstyrelsen (2023), Nationella planeringsstödet.

15 av 21 regioner uppgav att de hade brist på personal inom hälften eller fler av legitimationsyrkena, inklusive specialistsjuksköterska och läkare med specialistkompetens.

Figur 17 Andel legitimationsyrken med brist

Procent av 25 yrken



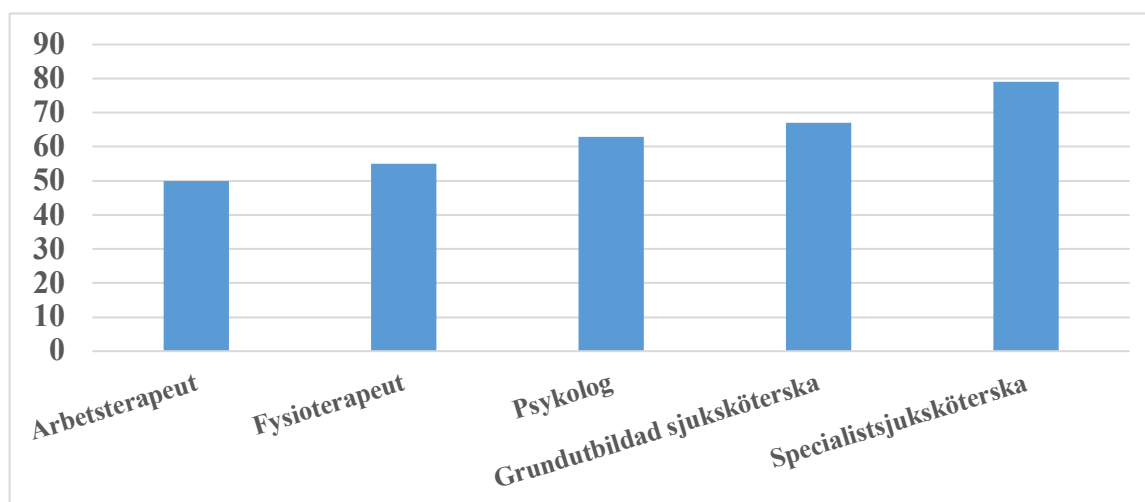
Källa: Socialstyrelsen (2023), Nationella planeringsstödet.

Enligt samma enkätundersökning bedömde majoriteten av regionerna att personalbristen har förvärrats för legitimationsyrkena grundutbildad sjuksköterska, specialistsjuksköterska, röntgensjuksköterska och tandhygienist, jämfört med oktober 2021.

För kommunernas del uppgav 50 procent eller fler av kommunerna att de har personalbrist inom legitimationsyrkena specialistsjuksköterska, grundutbildad sjuksköterska, arbetsterapeut, fysioterapeut och psykolog. En majoritet av kommunerna uppgav att personalbristen är oförändrad eller förvärrad jämfört med oktober 2021.

Figur 18 Yrken där mer än 50 procent av kommunerna rapporterar om brist

Andel av kommunerna som rapporterar om brist



Källa: Socialstyrelsen (2023)

Fackförbundet kommunal har i en rapport visat att det fattas minst 50 000 heltidsanställda inom välfärden för att uppnå en tillfredsställande bemanning.⁵⁴ Det handlar om kvalificerade och extremt viktiga arbeten som kräver stor kompetens och bör behandlas därefter. Enligt statistik från Kommunals senaste medlemsundersökning (2021) anser 37 procent av personalen i äldreomsorgen att bemanningen sällan eller aldrig är tillräcklig. Över en tredjedel av de svarande anser att den otillräckliga bemanningen utgör en risk för de äldre, minst någon gång i veckan. Knappt hälften, 45 procent av de svarande, anser att de dagligen har förutsättningar att ge en god omsorg och tillgodose de äldres individuella behov.⁵⁵

⁵⁴ Kommunal (2019), Skatteväxling för välfärden – ett idéprogram.

⁵⁵ Kommunal (2021), Rätt bemanning.

Många yrken, särskilt arbetaryrken, inom vård och omsorg har låga löner. Ungefär 80 procent av de anställda inom vård och omsorg är kvinnor. Enligt LO är arbetarkvinnors löner 88 procent av männens.⁵⁶ En satsning på resurser för att förbättra villkoren inom vård och omsorg blir därför en mycket tydlig satsning på kvinnors löner, särskilt arbetarkvinnor.

För att kommunsektorn ska lyckas med sin personalförsörjning krävs både stora utbildningsinsatser och betydande ansträngningar för att öka välfärdssektorns attraktivitet. Centralt i detta sammanhang är högre löner, ökad personaltäthet och förbättrad arbetsmiljö.

7.5 Kortsiktig statlig styrning av regioner och kommuner

I en nyligen publicerad analys av statens styrning av kommuner och regioner, visar Statskontoret att statens detaljerade styrning skapar problem för kommuner och regioner när det gäller möjligheten att styra verksamheten långsiktigt.⁵⁷ Statskontoret konstaterar att staten har haft svagt genomslag för vissa av sina övergripande ambitioner, samtidigt som styrningen innebär flera negativa konsekvenser för kommunsektorn. Det styrmedel som är förknippat med flest problem för kommunsektorn är de riktade statsbidragen.

Enligt Statskontoret innebär det stora antalet styrsignaler att statens samlade styrning tränger undan prioriteringar och minskar kommuners och regioners möjlighet att styra sina verksamheter långsiktigt och strategiskt. Riktade statsbidrag ger osäkra planeringsförutsättningar, försvårar ett effektivt resursutnyttjande och leder till höga administrativa kostnader. De riktade statsbidragen kan också skapa målkonflikter för kommuner och regioner, exempelvis genom att strida mot en övergripande inriktning såsom vård efter behov.

Regeringen har inlett ett arbete med att minska antalet riktade statsbidrag. Trots detta fortsätter användningen att vara utbredd. Under 2020 och 2021 berodde det till stor del på hanteringen av coronapandemin. Men till regionerna fortsatte antalet riktade statsbidrag att öka även under 2022.

Regeringen använder i stor utsträckning riktade statsbidrag för att förbättra kompetensförsörjningen i kommunsektorn. Problemet är att effekterna inte blir långsiktiga. Kommunsektorn kan inte lita på att finansieringen kommer att finnas kvar,

⁵⁶ Larsson (2021), Lönerapport 2021. Löner och löneutveckling år 1913–2020 efter klass och kön. LO.

⁵⁷ Statskontoret (2023), Att styra de självstyrande, En analys av statens styrning av kommuner och regioner, 2023:7.

och agerar utifrån en osäker planeringshorisont. Samtidigt är kompetensförsörjning just den typen av problem som kräver långsiktighet.

Antalet riktade statsbidrag och kostnadsersättningar var 208 stycken 2022. Samtidigt är det svårt för kommunsektorn att göra 208 prioriteringar. Vänsterpartiet anser att antalet riktade statsbidrag bör minskas till förmån för ökade generella statsbidrag.

8 Vänsterpartiets syn på regeringens ekonomiska politik

8.1 En extrem krispolitik

Det mest påtagliga i regeringens ekonomiska vårproposition är frånvaron av en verklig krispolitik. Sedan regeringen tillträdde med stöd av Sverigedemokraterna har man konsekvent duckat sitt ansvar för att möta den kris Sverige befinner sig i. Med hänvisningar till den höga inflationen och det begränsade reformutrymmet har man valt att föra en ytterst passiv tillvaro. Regeringen kommer med undanflykter samtidigt som man slår undan benen för kommunernas och regionernas möjligheter att bedriva en fungerande verksamhet och prioriterar enorma skattesänkningar för höginkomsttagare framför de hushåll som har de allra tuffast.

Trots akuta behov för både hushållen och för kommuner och regioner har initiativen för att motverka de värsta konsekvenserna av krisen uteblivit. Det saknas finanspolitik för att skydda hushållen annat än för dem som har det bäst ställt, det elprisstöd som kommer är minst tre månader försenat, beskattningen av övervinster på elmarknaden har slarvats bort och hushållen får inga slopade amorteringskrav. Trots larmrapporter från SKR och välfärdens aktörer väljer regeringen att slå dövörat till. Tillskotten i höstbudgeten motsvarade bara hälften av de behov som SKR flaggat för. Världen befinner sig i ett kritiskt klimatläge, men regeringen väljer att föra en politik som ökar utsläppen. Klimat- och miljöministern upprepar att regeringen har stora ambitioner, men detta framstår som allt mer divergerande från verkligheten, då nödvändiga reformer för omställningen har uteblivit.

På grund av felaktiga prognoser för inhemska flyktingkostnader under 2023 har ca 1 261 miljoner kronor som skulle kunnat gå till bistånd i stället avsatts för flyktingmottagande. Vänsterpartiet har länge kritiserat avräkningarna i biståndet.

Biståndssverige har ställt krav på regeringen att återföra de drygt 1,2 miljarder kronorna till biståndet. Vänsterpartiet instämmer i detta.

Frånvaron av åtgärder för att möta krisen speglas i det rekordstora förtroendetappet för regeringen. Hela 48 procent av svenskarna tycker att Sverige är på fel väg.⁵⁸ Regeringen tappar 16 procentenheter – den största uppmätta förändringen efter ett regeringsskifte sedan mätningarna började på 1990-talet.

Regeringens krispolitik kan inte annat än beskrivas som extrem. Att inte göra någonting i det krisläge Sverige befinner sig i måste betraktas som en ytterlighet. Vi i Vänsterpartiet ser en helt annan utveckling framför oss. Det är möjligt att skydda välfärden i krisen, det är möjligt att ge hushållen större marginaler utan att bidra till att spä på inflationen.

8.2 En chockerande ignorans inför hushållens situation

Regeringen har visat en mycket liten förståelse för behoven hos de hushåll som har de minsta marginalerna. En nedmonterad välfärd och urholkade trygghetssystem har under lång tid inneburit att den ekonomiska situationen för många människor sedan länge varit svår. Fallande reallöner och urholkade ersättningsnivåer gör att hushållens konsumtionsutrymme minskat betydligt. När nu matpriserna och andra kostnader såsom, hyror, el och drivmedel ökar drastiskt finns inga marginaler kvar att ta av. Det innebär en personlig katastrof så väl som ett samhälleligt misslyckande.

Frivilligorganisationer vittnar om att allt fler är i behov av akut stöd och skolor larmar om att barnen äter mer lunch i anslutning till helgen eftersom det inte serveras nog med mat hemma. Statsministerns svar har varit att uppmana människor att bita ihop (TV4, 15 november 2022) och finansministern har föreslagit att man ska välja billigare butiker när man handlar (SVT Morgonstudion, 1 mars 2023). De åtgärder regeringen trots allt genomfört har man gjort ytterst motvilligt. Det var först efter att Vänsterpartiet krävde det som finansministern kallade upp matjättarna för ett möte i ett försök att hantera de stigande matpriserna – vilket resulterade i att kedjorna sänkte sina priser något. Dessvärre ledde regeringens bristfälliga hantering av frågan till att sänkningen inte fick någon större effekt då matkedjorna samtidigt höjde priserna på andra varor.

Regeringen lyfter själv fram den tillfälliga höjningen av a-kassan och den automatiska indexeringsen av vissa bidrag. Det handlar alltså om att man inte tar bort

⁵⁸ Medicakademin, Förtroendebarmetern 2023.

tillfälliga pandemistöd när hushållen har det som svårast, och att man räknar upp ersättningar enligt lag.

Den största utgiften i vårändringsbudgeten är att det tillfälliga tilläggsbidraget för barnfamiljer med bostadsbidrag förlängs och höjs. Vänsterpartiet välkomnar detta. För ensamstående med barn går strax över en fjärdedel av inkomsten till boendeutgiften.⁵⁹ Tilläggsbidraget infördes 2020 under coronapandemin och förlängs nu till årsskiftet. Dessvärre innebär regeringens förslag inga extra pengar för de som är i allra störst behov. För familjer som uppbär försörjningsstöd blir situationen oförändrad. Detta eftersom tilläggsbidraget räknas som en inkomst. Försörjningsstödet minskas således med motsvarande summa. Återigen visar regeringen hur man saknar förståelse för de hushåll som har det allra tuffast.

8.3 En fördelningspolitisk katastrof

Hittills har regeringens politik varit talande för dess ideologiska kompass. I budgetpropositionen för 2023 valde man t.ex. att använda en betydande del av reformutrymmet till att sänka skatten för de som kör bensin- och dieseldrivna bilar medan man lät bli att stödja de grupper som har det sämst ställt. Samtidigt släppte regeringen fram en skattepolitik som ensidigt gynnar höginkomsttagare. En mycket kraftig uppräkningsgräns för statlig inkomstskatt – med 10,7 procent – ger skattelättnader på ca 13 miljarder kronor totalt till de individer som har de allra högsta lönerna – de som tjänar 46 000 kronor i månaden och mer. Inkomster över 50 000 kronor i månaden får en skattesänkning på cirka 17 000 kronor per år. Samtidigt förmår man inte täcka behoven i kommuner och regioner. Den mycket kraftiga uppräkningsgränsen gav helt enkelt mer i plånboken på bekostnad av fler anställda och bättre villkor i välfärden.

Samtidigt som hushållen går på knäna ökar vinstandelarna i näringslivet – enligt Konjunkturinstitutet ”högt över det historiska snittet”⁶⁰. Även om man bedömer att lågkonjunkturen kommer att gå hand i hand med en vikande vinstandel räknar man med att vinstandelen i näringslivet som helhet kommer att förbli på en jämförelsevis hög nivå även de kommande åren.

Det politiska ansvaret för krisen måste handla om att bekämpa inflationen och skydda dem som har det sämst ställt, exempelvis genom en stärkt a-kassa, ett slopat

⁵⁹ SCB, Hushållens boendeutgifter 2021.

⁶⁰ Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten, 2022.

karensavdrag, lägre barnomsorgsavgift och höjda pensioner. Bördorna i en kris som denna bör fördelas solidariskt. För att skapa utrymme för en prioriterad resursökning till välfärdssektorn, sänkta kostnader i kollektivtrafiken, ett högkostnadsskydd i tandvården och högre ersättningar i arbetslöshetsersättningen bör de som har mest också bidra mer.

8.4 En ökande arbetslöshet

Trots inflationen har arbetsmarknaden hittills klarat sig bättre än väntat. Men den trenden ser nu ut att vända. Mycket tyder på att en avmattning på arbetsmarknaden ligger framför oss och att antalet arbetslösa kommer att öka framöver. Regeringen räknar med att arbetslösheten kommer att öka till 7,9 procent i år och 8,3 procent 2024.⁶¹

Det krävs en positiv arbetslinje som erbjuder trygghet och en väg tillbaka till arbete för den som inte kan arbeta och omställningsmöjligheter när arbetsmarknaden utvecklas och förändras. Ett sådant system måste understödjas av en aktiv arbetsmarknadspolitik och en ekonomisk politik med stora satsningar på välfärden, utbildning och investeringar. I stället har det skett en successiv tillbakagång för den aktiva arbetsmarknadspolitiken i Sverige, vilket har gått hand i hand med att målet om full sysselsättning har övergetts. Utvecklingen har drivits fram av såväl socialdemokratiska som borgerliga regeringar. Den nuvarande regeringen utgör inget undantag.

Utvärderingar visar på positiva effekter av arbetsmarknadsutbildning, både vad gäller övergång till arbete och inkomstutveckling. Arbetsmarknadsutbildning leder i hög utsträckning till arbete och ger långsiktigt positiva effekter på deltagarnas arbetsinkomster. I budgetpropositionen för 2023 gjorde regeringen bedömningen att det fanns utrymme för effektiviseringar av arbetsmarknadspolitiken och skar därför ner på anslaget till arbetsmarknadspolitiska program och insatser med ca 1,5 miljarder kronor 2023.

I vårändringsbudgeten ger regeringen sken av en satsning på vuxenutbildning när man tillför 400 miljoner kronor för att förstärka yrkesinriktad utbildning på gymnasial nivå inom komvux (regionalt yrkesvux) och 70 miljoner kronor till yrkeshögskolan. Det motsvarar 7 400 platser respektive 950 årsplatser för 2023. Det ger dock inte hela bilden. Även om man i höstbudgeten valde att tillföra pengar till yrkesvux för 2023 valde man framför allt att skära ner på det statliga stödet till vuxenutbildning med drygt

⁶¹ Proposition 2022/23:100, 2023 års ekonomiska vårproposition.

1,1 miljard kronor.⁶² Enligt LO innebär höstbudgeten 25 000 färre platser inom vuxenutbildningen under 2023.⁶³ Att regeringen nu kryper till korset och återför en del av pengarna till vuxenutbildningen är bra. Men fortfarande saknas betydande summor för att komma upp i de tidigare nivåerna. Med lågkonjunktur och en ökande arbetslöshet kommer fler platser inom vuxenutbildningen att vara särskilt viktigt.

När det gäller möjligheten för kommuner att erbjuda svenska för invandrare för människor som flytt från Ukraina kan inte det heller beskrivas som någon satsning. De tillförda pengarna är otillräckliga och finansieras dessutom genom en motsvarande minskning av kommunersättningar vid flyktningmottagande.

8.5 Akuta behov i kommuner och regioner

Kommunernas och regionernas ekonomi präglas av hög inflation, stigande räntor och kommer att påverkas av att den svenska ekonomin nu går in i en lågkonjunktur. Regionerna beräknas göra stora underskott under 2023. I ekonomirapporten för december 2022 räknar SKR med att kommunerna kommer att göra sitt svagaste resultat sedan 2004⁶⁴. Vad gäller regionerna har man inte sett så dåliga ekonomiska resultat under hela 2000-talet. Det är underskott som kommer att bestå. SKR räknar med att regionernas underskott kommer att öka till nästintill det dubbla – från ett minusresultat på 11 miljarder till 19 miljarder kronor mellan 2023 och 2024.

Det är knappast kunskapsbrist som gör att regeringen inte agerar. Inför budgetpropositionen 2023 beskrev SKR i en hemställan till regeringen att kommuner och regioner totalt behöver ca 20 miljarder kronor för att bibehålla den reala nivån på statsbidragen 2023. Regeringens svar var att tillföra strax över hälften, 10–12 miljarder kronor. I regeringens ekonomiska vårproposition saknas helt de nödvändiga åtgärder som krävs för att möta ens de mest akuta behoven i kommuner och regioner. Att inte satsa tillräckligt på välfärden innebär i praktiken nedskärningar. Regeringens totala passivitet inför välfärdens utmaningar kommer att få konsekvenser både på kort och på lång sikt.

⁶² SKR, Budgetpropositionen för 2023 samt höständringsbudgeten för 2022.

⁶³ LO, Ekonomiska Utsikter – hösten 2022. Siffran grundar sig på: Komvux/yrkesvux (-1,1 mdr) 19 000–21 000 platser, Yrkeshögskolan (-61 milj) 1 000 platser, Folkhögskolan (-572 milj) 3000 platser. Det ger totalt en nedskärning på -1,7 miljarder kronor och därmed 23 000–25000 platser.

⁶⁴ SKR, Ekonomirapporten, december 2022.

8.6 Regeringen duckar för en havererad elmarknad

Sverige har god tillgång till el och producerar betydligt mer än vi använder. Det som ligger bakom de höga elpriserna i Sverige är inte en brist på el utan marginalprissättningen, där den dyrast producerade elen sätter priset för all annan el. Det betyder att de skenande elpriserna i Europa gör det lönsamt för elbolagen att sälja dyrt producerad el och exportera till utlandet. Den produktionen blir då prissättande också för den billiga el som de svenska hushållen använder.

Regeringen har misslyckats totalt med att hantera de höga elpriserna. Regeringens och Sverigedemokraternas elprisstöd till hushåll och företag kom inte bara betydligt senare än utlovat. Stödet har också en fördelning som både är orimlig och ologisk. Stödet ger absolut mest till de som faktiskt inte behöver stödet, vilket gör att det blir för lite över till de vanliga hushållen som har riktiga behov.

Regeringen har också slarvat bort miljardtals kronor genom att gå emot EU:s förordning om övervinster på el.⁶⁵ Enligt förordningen skulle medlemsstaterna ha infört ett tillfälligt tak för de enorma övervinster på el som görs. Men eftersom regeringen dragit ut på processen infördes taket först flera månader senare vilket gör att man agerat emot förordningens syfte och därmed gått miste om att komma till rätta med övervinsterna under vintern när elen dessutom var som dyrast. Därmed kan miljardbelopp plockas hem av elmarknadens aktörer, i stället för att gå till de hushåll som kämpar för att kunna betala sina elräkningar.

I stället för att begära undantag på EU:s elmarknad för att kunna stabilisera elpriset via reglering av exportens prispåverkan har man valt att betala ut ett ickefungerande elstöd som framföra allt gynnar dem som har råd med tre fritidshus.

8.7 En aktiv försämring av klimatpolitiken

Världen befinner sig i ett klimatnödläge. Det står bortom allt tvivel att mer behöver göras såväl globalt som nationellt och lokalt. FN:s klimatpanel IPCC presenterade sin sjätte syntesrapport, en sammanställning av den samlade vetenskapen, den 20 mars i år. Där konstateras att världens utsläpp måste halveras på sju år. Det borde innebära massiva satsningar på energieffektiviseringar av bostäder, ett utbyggt och tryggt elnät och klimatvänliga transporter, liksom ökat stöd till omställning av den tunga industrin. Dessvärre har regeringens svar varit att i stället öka de svenska utsläppen.

⁶⁵ EU 2022/18/54.

Den 29 mars överlämnade Klimatpolitiska rådet sin årliga rapport till regeringen.⁶⁶ Kritiken är inte nådig. Effekterna av klimatförändringen blir allt tydligare. De globala utsläppen måste minska drastiskt för att vi ska undvika de mest dramatiska konsekvenserna. Sveriges utsläpp har minskat under snart två decennier. Den nuvarande regeringen har valt att föra politiken i motsatt riktning. Sänkningen av reduktionsplikten fr.o.m. den 1 januari 2024 förväntas t.ex. bidra till kraftigt ökade utsläpp och är den enskilda åtgärd som har absolut störst negativ påverkan på möjligheterna att nå klimatmålen.⁶⁷

Att regeringens politik går stick i stäv med Parisavtalet är oerhört allvarligt. Hittills har man inte presenterat några realistiska åtgärder för att kompensera för de ökade utsläppen. De insatser man tidigare beslutat om för att t.ex. öka koldioxidupptaget i skog och mark kommer inte att kunna ersätta uteblivna stora utsläppsminskningar.

Bristen på investeringar, reformer och initiativ för att stärka Sveriges klimatåtagande är ett historiskt svek mot kommande generationer och samtidigt en dålig politik för vår tid. Den så nödvändiga omställningen inom industrin, transportsektorn och fastighetssektorn riskerar att förhindras eller försenas väsentligt.

I regeringens ekonomiska vårproposition lyser de akuta klimatåtgärderna med sin frånvaro. Stora satsningar på kollektivt åkande hade t.ex. både kunnat vara en effektiv klimatåtgärd och ett sätt att minska hushållens utgifter och bekämpa inflationen. I stället aviserar regeringen att man planerar att slopa eller åtminstone kraftigt sänka skatten på plastbärkassar.

Regeringen föreslår i vårändringsbudgeten ett ökat bemyndigande för insatser för internationella klimatinvesteringar. Insatser för internationella klimatinvesteringar kan vara motiverade i begränsad utsträckning under förutsättning att de är additionella. Men det är tydligt att regeringen rustar för att maximalt kunna använda kompletterande åtgärder för att nå klimatmålen i stället för att genomföra åtgärder för att minska utsläppen och stärka kolupptaget på hemmaplan. Det är därför viktigt att slå fast att ökade insatser internationellt inte får innebära minskade utsläppsambitioner på hemmaplan.

⁶⁶ Klimatpolitiska rådet, Sveriges väg till nollutsläpp 2023.

⁶⁷ Ibid.

9 Vänsterpartiets riktlinjer för den ekonomiska politiken

Egen försörjning är grunden för personlig frihet och självständighet. Arbete utgör basen för ekonomiskt välstånd och ger möjlighet till delaktighet i samhällslivet.

Vänsterpartiets ekonomiska politik strävar mot hållbar tillväxt, full sysselsättning och ekonomisk jämlikhet. Den ekonomiska politiken bör därför ha som inriktning att pressa ner arbetslösheten och att skapa förutsättningar för en hög sysselsättning i ett jämlikt samhälle med trygga löntagare.

9.1 Den svenska modellen

Grunden för den svenska arbetsmarknadsmodellen är starka parter: välorganiserade fackföreningar och arbetsgivare med stor legitimitet och makt. Löntagarnas ställning på arbetsmarknaden avgörs primärt av fem centrala områden:

Arbetsmarknadsläget. En politik för full sysselsättning är helt central. Först när det är balans mellan utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden försvinner risken att arbetslösa ställs mot arbetande. En stark arbetsmarknad innebär en möjlighet för arbetskraften att kräva sin del av löneutrymmet, både i termer av löner, arbetsvillkor och möjligheter att fortbilda sig i arbetet.

Arbetsmarknadspolitik. En aktiv arbetsmarknadspolitik skyddar och stödjer individer som blivit arbetslösa till att komma tillbaka i bra och utvecklande arbeten. Med rätt utbildningssystem får vi en bättre matchning mellan arbetssökande och de arbeten som växer fram och färre personer blir arbetslösa.

Trygghetssystemen. Starka trygghetssystem ger ett skydd för individer vid tillfälliga perioder av arbetslöshet, sjukdom, föräldraledighet samt när arbetslivet är slut. Det är även ett skydd för ekonomin som helhet vid större konjunkturedgångar och bereder vägar tillbaka till arbetsmarknaden.

Arbetsrätt och anställningsskydd. Ett starkt anställningsskydd reglerar hur en arbetsgivare får säga upp en anställning. Det hindrar att arbetsgivaren byter ut en anställd mot en arbetslös för att sänka lönerna och motverkar godtycke från arbetsgivarens sida.

Kollektivavtalstäckning. I grunden är förhållandet mellan arbetsgivaren och den enskilde löntagaren ojämnt till arbetsgivarens fördel. För löntagarna är den kollektiva organiseringen och regler som bygger på den, helt avgörande.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen kompletteras och stärks upp av en stark och generell välfärd. Även bostadsförsörjningen och bostadspolitiken är en viktig pelare i hushållens möjligheter att bo och leva på de platser där arbete efterfrågas.

9.2 Bryt med normpolitiken

En politik för full sysselsättning kräver ett högt och ihållande efterfrågetryck i ekonomin. Den svenska ekonomisk-politiska diskussionen har i stället fastnat i att söka efter ekonomins jämvikt. Penning- och finanspolitik kan, enligt det förhärskande synsättet, endast bidra på kort sikt med att dämpa svängningarna kring en beräknad tillväxttrend och påskynda ekonomins anpassning till en (antagen) potentiell jämviktsnivå. Vänsterpartiet har under en lång period på olika sätt ifrågasatt denna neoklassiska modell för ekonomisk politik, dess bevekelsegrunder och tillhörande antaganden.

Vänsterpartiet anser att finanspolitiken, men även penningpolitiken, har stor betydelse för att hålla uppe en långsiktigt hög nivå på efterfrågan, såväl som att stabilisera ekonomin vid risk för hög- och lågkonjunktur. Investeringarna har en nyckelroll i ekonomin, både för konjunkturvariationer och den långsiktiga utvecklingen. Det är dock inte företagets vinster eller det inhemska sparandet som driver investeringar – utan investerarens syn på framtiden. Staten kan därför vara en viktig pådrivande aktör för att öka investeringarna.

Uppfattningen att det finns en naturlig ekonomisk jämvikt att återvända till har blivit en självuppfyllande profetia för den svenska ekonomin och därmed arbetslösheten. Anledningen är att beräkningar av den s.k. jämviktsarbetslösheten ligger till grund för bedömningen av hur stort utrymmet för finanspolitiska reformer bedöms vara.

Vänsterpartiet anser att den ekonomiska politiken i stället bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, investeringar och klimatomställning – där offentligfinansiella- och inflationsmål blir verktyg för att uppnå de reala målen.

9.3 En aktiv arbetsmarknadspolitik och trygga försäkringar

Sverige var länge ett föregångsland vad gäller aktiv arbetsmarknadspolitik. Under ett knappt halvsekel, från 1950-talet till början av 2000-talet, satsade Sverige betydligt mer på aktiv arbetsmarknadspolitik än andra jämförbara länder – med påtagligt positiva resultat. Så är det inte längre. I stället har det skett en successiv tillbakagång, vilket har gått hand i hand med att målet om full sysselsättning har övergetts. Utvecklingen har

drivits fram av såväl socialdemokratiska som borgerliga regeringar. En politik inriktad på rustande och kompetenshöjande insatser för att förbättra arbetssökandes möjligheter på arbetsmarknaden har i hög grad ersatts av en politik för att höja sökintensiteten och maximera arbetsutbudet.⁶⁸ Den pågående ”reformeringsen” av Arbetsförmedlingen är ett led i denna utveckling.

Arbetslöshetsförsäkringen har flera syften. För den enskilde löntagaren ger den en inkomstrygghet i övergången från ett arbete till ett annat. För löntagarna som kollektivt bidrar försäkringen till att förhindra underbudskonkurrens och att upprätthålla löner på en anständig nivå också i tider av hög arbetslöshet. Arbetslöshetsförsäkringen har även en viktig roll i samhällsekonomin. Den dämpar konjunkturedgångar, förbättrar arbetsmarknadens funktionssätt, har en positiv effekt på produktiviteten, ökar arbetskraftsutbudet och bidrar till ökad jämlikhet.⁶⁹

Socialförsäkringen utgör också en central del av den positiva arbetslinjen. Vi betalar och kvalificerar till socialförsäkringen genom arbete och vi skyddas därmed från stora inkomstbortfall när vi inte kan arbeta, exempelvis p.g.a. sjukdom, föräldraledighet eller vård av barn. Det är en förutsättning för rehabilitering och återgång till arbete efter allvarlig och/eller långvarig sjukdom. Socialförsäkringen är också en avgörande del i jämlikhetspolitiken. Den fördelar resurser mellan människor utifrån förmåga och efter behov samt mellan de olika livsfaser vi går igenom. Robusta generella trygghetssystem minskar framväxten av privata lösningar som i sin tur leder till ökad ojämlikhet.

Vänsterpartiet vill återskapa den positiva arbetslinjen genom trygga socialförsäkringar och en satsning på aktiv arbetsmarknadspolitik i offentlig regi.

9.4 Generell välfärd en del i arbetslinjen

En fungerande offentlig välfärd är central för att kunna uppnå full sysselsättning. Det innefattar ett väl fungerande utbildningssystem som rustar ungdomar för arbetslivet och en utbyggd barn- och äldreomsorg som gör att föräldrar och anhöriga kan delta fullt ut på arbetsmarknaden. Det innefattar också att individens välfärd inte är beroende av samhällsklass, kön, ursprung eller geografisk hemvist.

I samband med 1990-talskrisen gjordes stora förändringar i styrningen av välfärden. Från att i huvudsak drivits i egen regi öppnades välfärden upp för privata

⁶⁸ Se exempelvis LO (2020), Den aktiva arbetsmarknadspolitikens tillbakagång.

⁶⁹ LO (2022) Hur fungerar a-kassan – för den enskilde och hur lite får du? Samt LO (2022) Vilken roll spelar arbetslöshetsförsäkringen i samhällsekonomin?

marknadsintressen. Sedan dess har marknaden trängt djupt in i skolan, sjukvården och äldreomsorgen på ett sätt som inneburit en ineffektiv och ojämlik resursfördelning.

Inom de närmaste åren kommer välfärdsområdet att stå inför en stor utmaning; andelen personer över 80 år kommer att öka med nästan 40 procent mellan 2022 och 2032.⁷⁰ Att människor lever längre är självklart något positivt. Men en förändrad befolkningssammansättning leder till att behovet av äldreomsorg och vård kommer att öka.

Vänsterpartiet anser att den svenska sjukvården och äldreomsorgen behöver återgå till att styras med utgångspunkt från hälso- och sjukvårdslagens portalparagraf om vård efter behov. De nyliberala dogmerna måste mönstras ut. Vänsterpartiet anser vidare att resurserna måste följa de ökande behoven.

9.5 En kunskapsnation i världsklass

Utbildning och humankapital är en avgörande faktor för ökad arbetsproduktivitet, alltså en ökad produktion med konstant arbetsinsats. För ekonomisk utveckling krävs både bredd och spets, men det är inte spetsen som driver förändringen. Forskning i världsklass kommer av att det finns starka organiserade miljöer med goda ekonomiska förutsättningar. Ett samhälle som utestänger många från utbildningsmöjligheter i barndomen kommer inte heller ha de bästa forskarna.

Bilden av Sverige som ett jämlikt land med en skola med starkt fokus på likvärdighet och kompensatoriska insatser stämmer inte längre. Sverige har en ovanligt starkt segregerad skola, i en internationell jämförelse. Enligt OECD är den svenska skolsegregationen klart större än OECD-snittet. Sverige är också internationellt sett medelmåttigt vad gäller att klara det kompensatoriska uppdraget och uppväga elevernas socioekonomiska förutsättningar.

De elever som slutar skolan utan en gymnasieexamen har betydligt svårare att komma in i yrkeslivet. Den gruppen är också överrepresenterad i områden med socioekonomiska utmaningar.

Tyvärr har organiseringen av utbildningen förstärkt den breda samhällsutvecklingen vi sett de senaste decennierna, i form av avreglerade marknader och skattesänkningar för de rikaste. Krympande resurser i förskolan, skolpeng, marknadsskola, försämrade studiesociala insatser och fallande studentinsats per person i högre utbildning – och inte minst nedmonteringen av arbetsmarknadsutbildningen – förstärker utvecklingen mot att

⁷⁰ Andelen 80+ av befolkningen 20–64 år, enligt SCB:s befolkningsprognos 2022.

allt större grupper kommer att exkluderas ifrån rättvisa livschanser. Detta får negativa effekter för deras ekonomi och livskvalitet, för den sociala rörligheten och för svensk ekonomisk utveckling.

Vänsterpartiet vill göra högkvalitativ utbildning tillgänglig för fler och vill därför satsa mer resurser på utbildning samt utreda ökade kompensatoriska inslag i fördelningen av utbildningsresurserna.

9.6 Klimat

Vänsterpartiets klimat- och miljöpolitik tar sin utgångspunkt i att samhället behöver ställa om på ett omfattande, skyndsamt och strukturerat vis för att uppnå klimatmålen och undvika en klimatkatastrof. Många av de nödvändiga förändringarna av vår produktion och konsumtion behöver genomföras de närmaste tio åren. Om omställningen ska lyckas behöver den ske med en tydlig folklig förankring för de genomgripande förslag som behöver till. Därför kan och bör inte klimatpolitiken frikopplas frågor om sysselsättning, välfärd och regional utveckling.

Forskningen är tydlig med att effektiva utsläppsminskningar i grova drag endast kan uppnås på tre olika sätt. 1) Genom nya tekniska innovationer som innebär att utsläppen minskar från befintlig verksamhet, 2) genom beteendeförändringar och 3) genom minskad konsumtion och förändrad efterfrågan. Vänsterpartiet är på det klara med att det kommer att krävas att alla dessa tre sätt implementeras.

Samhället behöver emellertid vara mycket tydligt med att det är genom ändrade förutsättningar – investeringar, innovation, storskaliga samhällliga projekt – som de största effekterna kan uppnås. Nya järnvägssatsningar kommer att ställa om resandet från inrikesflyg till tåg och bilåkandet till kollektivtrafik. När vi gör om miljonprogrammet till ett bostadsmiljöprogram för vår tid förbättrar vi boendemiljöerna och åstadkommer stor klimatnytta.

Det är samhällets roll att säkerställa att klimatomställningen inte står och faller med individuella val av konsumtion eller levnadsvanor. Deltagandet i klimatomställningen får inte reduceras till den enskildes köpkraft och möjlighet att genom medvetna val ändra sina levnadsvanor. I stället kommer förändringar av levnadsvanor att bidra positivt till det övergripande samhällsprojekt där klimatomställningen är en bärande del. I byggandet av jämlikhet, full sysselsättning och en verkligt generös välfärd ska klimatomställningens behov vara centrala. Här verkar de individuella ansträngningarna och de samhällliga i symbios.

För Vänsterpartiet är det självklart att det kommer vara trygga löntagare som genomför klimatomställningen. Längst fram i ledet för att åstadkomma klimatneutralitet står bl.a. yrkesskickliga fabriksarbetare, ingenjörer, konduktörer och anläggningsarbetare. Därför behöver en offensiv klimatomställning också beakta löntagarintresset och avancera deras positioner genom en utbyggd välfärd och stärkta trygghetssystem.

Vänsterpartiet söker mandat för att genomföra en klimatomställning där samhället spelar en tydligare och större roll. Företagsinitiativ som främjar utvecklingen mot klimatneutralitet behöver understödjas av samhället samtidigt som innovation, forskning och internationellt samarbete behöver prioriteras och främjas. Sverige kan spela en tydlig roll för att underlätta informationsutbyte och lärdomar till andra länder samtidigt som det additionella klimatbiståndet stärks.

Naturliga kolsänkor och andra miljövärden behöver skyddas och återställas i en ökande takt. För att värna miljöns roll i såväl klimatomställningen som det egenvärde en livfull och välmående miljö har behöver samhället avsätta resurser till skydd och restoration. Närheten till livaktig natur, bevarandet för kommande generationer och varsamhet i exploateringen av naturen är grundvärden i Vänsterpartiets miljöpolitik.

Vänsterpartiet delar den växande klimatrörelsens strävan efter konkretion och tydliga handlingsplaner. Tiden för fromma förhoppningar och tilltro till marknadslösningar är över. Handlingskraft, ett aktivt samhälle och en klimatpolitik i centrum av den ekonomiska politiken är i stället den inriktning som skänker efterlängtad hopp och verkliga resultat.

I Vänsterpartiets budgetmotion för 2023 presenterade vi förslag på ett omfattande investeringspaket för klimatet. Genom investeringar på 700 miljarder kronor vill vi de kommande tio åren se till att klimatomställningen accelereras. Ett omfattande investeringspaket behövs för att skynda på den nödvändiga omställningen av klimatet och för att skapa fler arbetstillfällen – detta är särskilt tydligt när vi nu är på väg in i en lågkonjunktur. När satsningen är fullt utvecklad förväntas också inflationen vara tillbaka på normala nivåer igen. Investeringspaketet beskrivs närmare i motion 2022/22:1299.

9.7 Lägre skatter ger inte högre skatteintäkter

En politik för hållbar tillväxt, ökad jämlikhet och full sysselsättning behöver understödjas av en hög kvalitet i välfärdstjänster och effektiva försäkringssystem.

Skatterna fyller i detta hänseende flera viktiga funktioner. De ska vara en stabil finansiering av offentliga investeringar, utbildning och en aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik. Därtill bör de jämna ut inkomster, konsumtion och sparande mellan olika inkomstgrupper.

Det svenska skattesystemet gav oss en gång skatteintäkter som var de högsta i världen relativt BNP. Det fanns en stark tilltro till möjligheten att göra skillnad tillsammans och en självklarhet att samhällsinvesteringar skulle finansieras gemensamt. Diskussionen om skatter var då hur de skulle tas ut rättvist, samhällsekonomiskt effektivt och med en bibehållen legitimitet för skattesystemet. Utgångspunkten för 1990-talets stora skattereform var hur man skulle ta ut mesta möjliga skatt med minsta möjliga påverkan på ekonomin i övrigt. Svaret på den svåra frågan om hur skatters påverkan på sparande, arbetsutbud, investeringar, riskvilja eller konsumtion skulle minimeras blev; likformighet, neutralitet och enkelhet.

I dag lever diskussionen om legitima skatter en tynande tillvaro. Snarare är utgångspunkten för debatten att skatter är skadliga och ständigt behöver slopas eller minimeras. Skattekvoten har sänkts från 49,8 procent 1990 till 42,1 procent 2022, vilket motsvarar ca 440 miljarder kronor i mindre skatteinkomster varje år. Motiven har skiftat men övervägande karakteriserats av att slopandet/sänkningen ska lösa det ena eller det andra samhällsproblemet.

Det finns dock inget stöd för att skatter gör mer skada än nytta. En stark tes är att skatt på arbete hämmar viljan att arbeta. Sverige har förhållandevis höga marginal- och deltagandeskatter på arbete. Samtidigt har vi EU:s näst högsta sysselsättningsgrad på ca 82 procent (20–64 år). För individer med eftergymnasial utbildning är sysselsättningsgraden 90 procent. Samma förhållande gäller även i andra nordiska länder som Norge och Danmark. Samtidigt har ett land som USA en lägre skatt men också betydligt lägre sysselsättningsgrad. I en studie av Henrik Jacobsen Kleven förklaras höga skatter och hög sysselsättningsgrad med att länder med höga skatter också har stora subventioner av arbetskraftsdeltagande genom offentlig finansiering av särskilt förskola och äldreomsorg.⁷¹

I en omtalad och nyligen publicerad studie från London School of Economics har forskarna Hope och Limberg analyserat effekterna av sänkta skatter på höga inkomster.⁷² Studien kommer, föga förvånande, fram till att skattesänkningar för de rika

⁷¹ Kleven (2014), How Can Scandinavians Tax so Much?, *Journal of Economic Perspectives*, 28(4):77-98.

⁷² Hope, D. och Limberg J.(2020), ”The Economic Consequences of Major Tax Cuts for the Rich”, London School of Economics.

ökar den ekonomiska ojämlikheten utan att nämnvärt påverka arbetslösheten eller den ekonomiska tillväxten.

Sammanfattningsvis ger forskningen inget entydigt svar på hur starkt det eventuella sambandet mellan skatter och sysselsättning är i Sverige. Det enda som är helt säkert är att skattesänkningar leder till minskade skatteintäkter. Flertalet skattesänkningar har dessutom tydligt bidragit till kraftigt ökade inkomstskillnader.

Skatterna är centrala för att säkra välfärdens långsiktiga finansiering. En generell välfärd jämnar ut skillnader i inkomst och förutsättningar både över livets olika skeden och mellan inkomstgrupper. Skolans betydelse för ett mer jämlikt samhälle går inte att överskatta. Jämlik tillgång till sjukvård av hög kvalitet bidrar till att jämna ut hälsoklyftor, förbättra livskvaliteten och förlänga livslängden för befolkningen. En äldreomsorg i offentlig regi syftar till att skapa värdiga och likvärdiga livsvillkor för alla äldre. Trygghets- och omställningsförsäkringarna omfördelar mellan olika inkomstgrupper, mellan män och kvinnor men framför allt över livets olika skeden.

Den offentliga konsumtionen verkar därmed kraftigt utjämnande på inkomstfördelningen varje år. I regeringens fördelningspolitiska redogörelse för 2023 visas att värdet av de nyttjade välfärdstjänsterna är större i de lägre inkomstgrupperna än i de högre.⁷³ Den samlade effekten när värdet av offentliga välfärdstjänster adderas till den disponibla inkomsten är att inkomstskillnaderna minskar med drygt 20 procent.⁷⁴

Skatt efter bärkraft och välfärd utifrån behov är omfördelningens kärna. Eftersom välfärden finansieras av offentliga medel blir skattepolitiken ett av de mer ideologiskt betydelsefulla politikområdena – kanske det mest betydelsefulla.

Vänsterpartiet söker mandat för att inleda arbetet med en genomgripande skattereform som ska skapa ett enhetligt, rättvist och legitimt skattesystem som kan bidra till en långsiktig finansiering av välfärden.

Vår generella utgångspunkt är att staten inte ska använda lägre skattesatser och olika skatteavdrag som stöd till vissa företag eller branscher eller för att påverka konsumtionsmönster och arbetstider. Skatter ska finansiera gemensamma åtaganden och jämna ut inkomstskillnader. Det mest prioriterade området att komma till rätta med är

⁷³ Regeringens proposition 2022/23:100. Bilaga 2.

⁷⁴ Den svenska Gini-koefficienten för faktorinkomster var 0,53 år 2021, skatter och transfereringar bidrog sedan till att Gini-koefficienten för ekonomisk standard (disponibelinkomst justerad efter hushållssammansättning) minskade till 0,33. När inkomsten för samtliga individer utökas med värdet av välfärdstjänsterna (utökad inkomst) minskar inkomstskillnaderna mätt med Gini ytterligare – till 0,26. Källa: Regeringens proposition 2022/23:100. Bilaga 2.

den urholkade kapitalbeskattningen och den extremt ojämna förmögenhetsfördelningen i Sverige.

10 Förslag på budgetåtgärder för innevarande år

Regeringen och SD möter den pågående krisen med en chockerande passivitet. Om Vänsterpartiets budget för 2023 (motion 2022/23:1299) hade vunnit stöd i riksdagen hade Sverige – välfärden, hushållen och samhället som helhet – varit betydligt bättre rustat att möta den svåra situation som nu råder. I det läge vi nu befinner oss föreslår vi nedan en rad åtgärder som behövs här och nu, utöver den politik vi slog fast i vår budgetmotion. Utöver det behövs vissa justeringar av den nu gällande statsbudgeten som vi beskriver närmare i hanteringen av regeringens vårändringsbudget för 2023 (prop. 2022/23:99).

10.1 Bekämpa inflationen

Regeringen motiverar sin ekonomiskpolitiska passivitet genom att beskriva den som inflationsdämpande. Genom att inte göra någonting ska inflationen hållas tillbaka, samtidigt som hushållen får ”härda ut”. Vänsterpartiet anser att inflationen bör bekämpas genom insatser som faktiskt leder till lägre inflation.

Som beskrivs i avsnitt 5.4 skulle vårt förslag om att införa Sverigepriser på el sänka inflationen med omkring 1–2 procentenheter. En annan starkt bidragande faktor till den höga inflationen är matpriserna, vilket beskrivs närmare i avsnitt 6.5. Regeringen har svarat med att träffa de stora livsmedelsföretagen. Det är uppenbarligen inte tillräckligt. Vänsterpartiet menar att det krävs en överenskommelse som håller tillbaka prisökningarna på mat. Vi är också tydliga med att om ingen överenskommelse nås så behövs lagstiftning. Det regeringen nu måste få till stånd är:

1. En skriftlig överenskommelse med matjättarna om att de aktivt ska hålla tillbaka priserna.
2. Det ska tydligt framgå att det är inriktat på baslivsmedel som är nödvändiga för alla familjer.
3. Det ska sättas tydliga mål för matjättarna åtagandet, det vill säga hur mycket man ska bidra med för att hålla tillbaka matpriserna.
4. Det ska gå att utvärdera om de uppfyllt sin del av överenskommelsen, det vill säga det måste gå att räkna på de mål som formulerats.

Utöver dessa förslag vill vi se halverade taxor i kollektivtrafiken, vilket beskrivs närmare i avsnitt 10.7. Det skulle minska kostnaderna för hushållen och sänka inflationen. Riksbanken har höjt räntan i en historiskt hög takt för att dämpa inflationen. Det drabbar hushållen hårt. Med Vänsterpartiets politik skulle inflationen vara lägre och Riksbanken skulle inte behöva höja räntan i samma tempo. Vänsterpartiets förslag skulle sammantaget därmed innebära rejäla lättnader för hushållen.

10.2 Krisbarnbidrag och pausat RUT

Hushållens kostnader skenar. Landets barnfamiljer är särskilt utsatta. Vänsterpartiet har en lång rad förslag för de allra sämst ställda hushållen. I det nuvarande läget behövs också satsningar som når bredare grupper, utan att spä på inflationen.

Sommarlovet kommer att bli extra krävande för barnfamiljer detta år. När skola och förskola är stängd ökar kostnader för mat och aktiviteter. Därför behövs ett extra krisbarnbidrag som betalas ut vid halvårsskiftet och gäller året ut. Vid årets utgång bör krisbarnbidraget utvärderas för att avgöra om det ska fortsätta gälla. Vänsterpartiets förslag består av tre delar.

1. Höj barnbidraget med 400 kronor per månad. Sedan den senaste höjningen av barnbidraget har dess reala värde minskat med omkring 200 kronor, i förhållande till prisbasbeloppet. Vi föreslår en kompensation för det samt en extra höjning eftersom priserna nu ökat ännu mer.
2. Höj flerbarnstillägget i barnbidraget med 480 kronor per månad för det tredje barnet och 1 120 kronor per månad för det fjärde barnet. Det innebär alltså att alla familjer med tre barn får en total höjning av barnbidraget med 1 680 kronor per månad och att alla familjer med fyra barn eller fler får höjt barnbidrag med 2 720 kronor per månad.
3. Inför ett ensamstående tillägg om 500 kronor i månaden per barn i ensamståendehushåll. En ensamstående med ett barn får därmed 900 kronor mer per månad, medan en med två barn får 1 800 kronor mer per månad och en med tre barn får 3 180 kronor mer per månad, inkluderat höjningarna i del ett och två.

Vänsterpartiets föreslagna höjning av barnbidraget, flerbarnstillägget och införandet av ett ensamstående tillägg ökar statens utgifter med 6,6 miljarder kronor 2023. Till följd av förslagen minskar kommunernas kostnader för försörjningsstöd, om inga andra ändringar görs. Eftersom detta förslag är en tillfällig krisåtgärd som syftar till att hjälpa

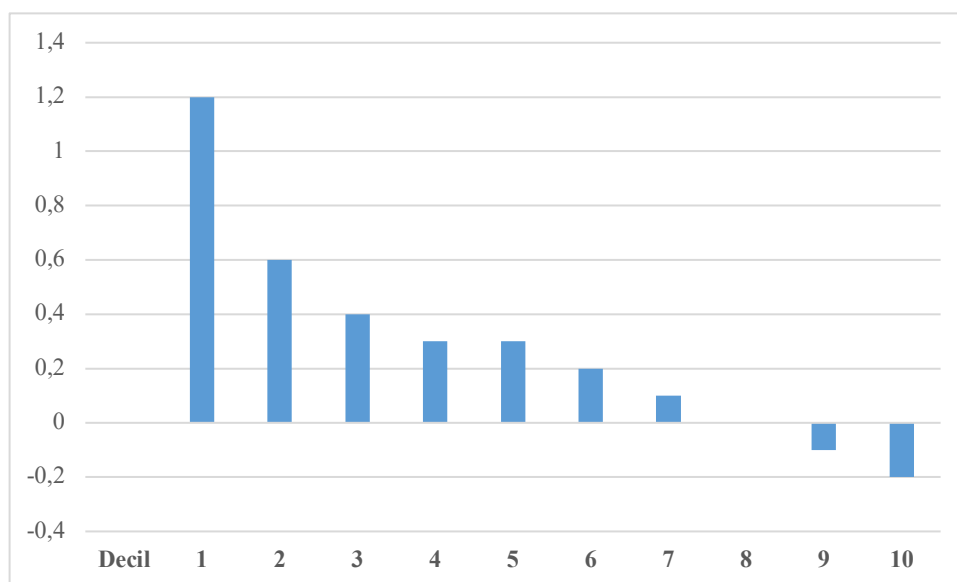
de sämst ställda hushållen anser Vänsterpartiet att försörjningsstödet inte bör påverkas av vårt förslag.

För att finansiera höjningarna av barnbidraget, flerbarnstillägget och införandet av ett ensamstående tillägg föreslår Vänsterpartiet att RUT-avdraget pausas för resten av året. Det innebär en besparing på omkring 4 miljarder kronor för staten 2023, vilket nästan finansierar hela den föreslagna höjningen av det generella barnbidraget.⁷⁵

Sammantaget innebär Vänsterpartiets förslag en omfördelning av resurser där de rikaste hushållen får bidra lite mer till det offentliga samtidigt som de sämst ställda får bättre förutsättningar att klara av den pågående krisen, vilket framgår av figuren nedan.

Figur 19 Fördelningseffekter av att höja barnbidrag, flerbarnstillägg, införa ensamstående tillägg och ta bort RUT-avdrag, halvår 2023

Procentuell förändring av ekonomisk standard



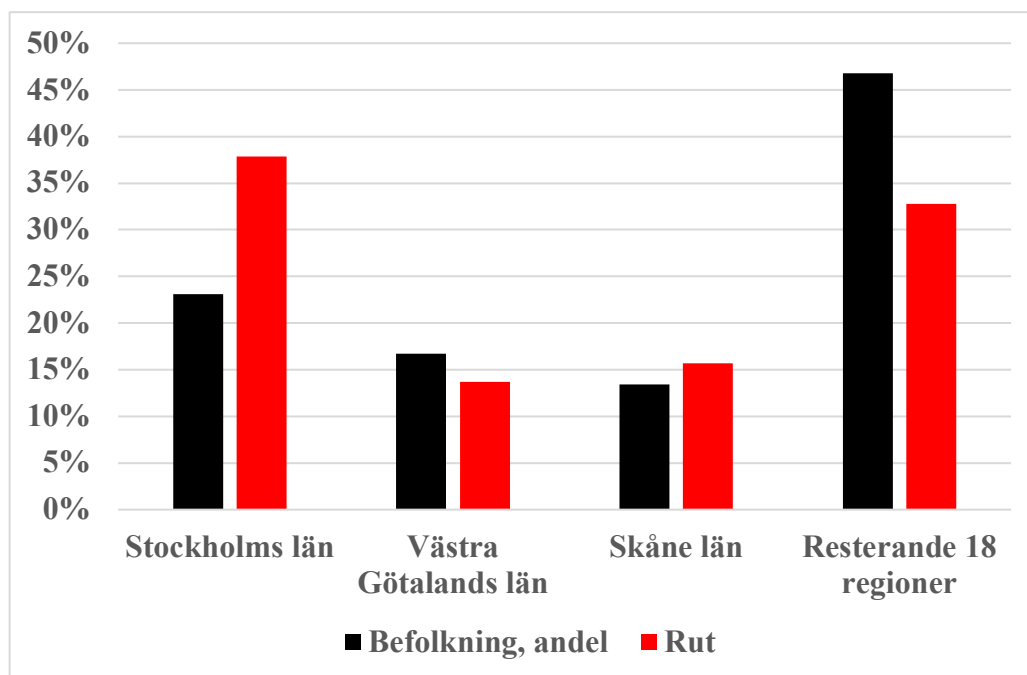
Källa: RUT 2023:427

Som framgår av figur nedan är RUT, utöver ett bidrag till de rikaste hushållen också ett bidrag till Stockholmsområdet, och i viss mån övriga storstadsregioner om de summor som betalas ut ställs i relation till befolkningsstorlek. Därmed innebär Vänsterpartiets förslag en regionalt utjämnande omfördelning av resurser inom landet.

⁷⁵ RUT 2023:427.

Figur 20 Regional fördelning av RUT-avdraget 2021

Befolkningsandel samt regional andel av kostnaden för hela Rutavdraget



Källa: Skatteverket samt egna beräkningar

10.3 Inför skolfrukost i hela landet

Många skolor har under hösten och vintern vittnat om hungrigare elever och större åtgång av skolmat. Vänsterpartiet vill ge skolor pengar så att de kan servera frukost varje dag. Det skulle vara bra både för elevernas skoldag och för de barnfamiljer som har det tufft i dessa tider av skenande levnadskostnader.

Vänsterpartiets förslag innebär att staten tar det finansiella ansvaret för att alla kommuner ska kunna införa frukostservering i grundskolan och gymnasiet. De kommuner som vill kommer kunna ansluta sig till en modell där de serverar frukost och får kostnadstäckning för det genom statsbidrag.

Flera pilotprojekt visar på att det finns mycket goda skäl att servera frukost i skolan. I flera av studierna visar det sig att även lärare som varit kritiska till projekten ändrat sig när de sett de förbättrade resultaten hos eleverna. 8 av 10 svenskar är också positiva till gratis skolfrukost, enligt en undersökning från 2022.⁷⁶

Reformen förväntas kosta mellan 0,5 och 1 miljarder kronor per år beroende på antalet kommuner som ansluter. Om förslaget införs den första juni uppgår kostnaderna således till mellan 250 och 500 miljoner kronor 2023. Beräkningen utgår från antalet

⁷⁶ Källa: Novus.

elever, antal skoldagar och den beräknade kostnaden per barn i de kommuner som har frukost redan i dag.

10.4 Återinför karensersättningen

Vänsterpartiet anser att karensavdraget bör avskaffas. Det har vi tyckt länge. Pandemin visade på hur skadligt det är med ett karensavdrag, då det ökar risken för smittspridning, riskerar människors liv och hälsa samt äventyrar ekonomin. I den nu pågående ekonomiska krisen blir det tydligt hur löntagare med små marginaler drabbas hårt av karensavdraget. Särskilt utsatta är alla som arbetar i yrken där risken att bli sjuk är stor. Det handlar bl.a. om handelsanställda, omsorgspersonal som tar hand om våra barn och våra äldre, samt sjukvårdspersonal och bussförare.

Karensavdraget kan avskaffas på olika sätt. Huvudfrågan är hur kostnaden ska fördelas mellan stat och arbetsgivare samt vad det kan få för eventuella konsekvenser för löntagarna. Det centrala för Vänsterpartiet är att karensavdraget avskaffas så snart som möjligt, eftersom det leder till skadlig sjuknärvaro, ökad smittspridning och inkomstbortfall som framför allt drabbar låginkomsttagare.

Under coronapandemin infördes en tillfällig ersättning för karensavdraget (karensersättning), tack vare Vänsterpartiet och flera pådrivande fackförbund. Denna ersättning är slopad fr.o.m. den 1 april 2022.

S-regeringen tillsatte i mars 2022 en utredning för att se över karensavdraget och sjuklönen (dir. 2022:23). Utredningen lades ned av SD och den nya regeringen, och ersattes av en intern utredning inom Socialdepartementet. Därmed riskerar frågan att begravas inom regeringen.

Vänsterpartiet anser att hela karensavdraget bör avskaffas snarast möjligt. I det läge vi nu befinner oss i där inflationen slår mot hushållen med full kraft och allt fler har svårt att få ihop sin ekonomi anser vi att det behövs omedelbara åtgärder för att lindra de ekonomiska effekterna av karensavdraget. Därför menar vi att karensersättningen bör återinföras så snart som möjligt. Systemet finns på plats och det går att återinföra omedelbart.

För en familj där båda föräldrarna är medlemmar i Kommunal, med två barn (12 och 15 år) skulle återinförd karensersättning innebära 10 133 kronor mer på ett år.⁷⁷

⁷⁷ Enligt Kommunal har deras medlemmar omkring mellan 3 och 6 karensdagar per år i genomsnitt.

Det motsvarar drygt en månads matkostnader, som enligt Konsumentverkets definition av baskonsumtion uppgår till 10 040 kronor för den typfamiljen.⁷⁸

Karensersättningen kostade staten drygt 3,2 miljarder kronor 2021.⁷⁹ Ersättningen är nu något högre, men sannolikt kommer färre att söka den eftersom riktlinjerna för sjukfrånvaro har ändrats sedan dess. Kostnaden beräknas därmed uppgå till omkring 270 kronor per månad. Om karensersättningen återinförs den 1 juli skulle det innebära att statens utgifter för 2023 ökade med omkring 1,6 miljarder kronor.

10.5 Dra tillbaka skatthöjning för personer födda 1957

När riksdagen röstade för höjda åldersgränser i pensionssystemet (prop. 2021/22:181) beslutade den också om att höja åldersgränsen för det förhöjda grundavdraget från 65 till 66 år. Det innebär stora skatthöjningar, mellan nästan 1 000 och 3 000 kronor per månad för den som föddes 1957 (s. 165 och tabell 8.3 på s. 168 prop. 2021/22:181).

Totalt berörs omkring 112 000 personer, inkluderat både pensionärer och löntagare. Den genomsnittliga skatthöjningen i den berörda gruppen uppskattas till 26 100 kronor, vilket motsvarar cirka 7 procent av den genomsnittliga förvärvsinkomsten.

Vänsterpartiet röstade emot propositionen, inkluderat förslaget om att höja åldersgränsen för det förhöjda grundavdraget. Att en regering som säger sig vilja sänka skatten för pensionärer valde att gå fram med kraftiga skatthöjningar för en stor del av landets pensionärer i dessa ekonomiskt svåra tider är obegripligt.

Vänsterpartiet anser att regeringen snarast bör återkomma med förslag om att dra tillbaka den höjda åldersgränsen för det förhöjda grundavdraget.

10.6 Ett statligt räddningspaket till sjukvården

Resurserna till välfärden följer inte behoven – som förändras i takt med befolkningen och med pris- och löneutvecklingen i kommuner och regioner. Dagens system får effekten att verksamheterna ute i kommunerna kortsiktigt måste anpassas till det rådande kostnadsläget i stället för till medborgarnas behov av sjukvård, förskola och äldreomsorg.

SKR har visat att om de generella statsbidragen sedan 2011 skulle ha följt prisutvecklingen och de ökade behoven som följer av förändring av och inom

⁷⁸ Konsumentverket (2022) Beräknade hushållskostnader

⁷⁹ Försäkringskassans årsredovisning 2021

befolkningen, så skulle de ha varit 25 miljarder kronor högre i år (2023) än förra året. Detta ligger i linje med vad Vänsterpartiet föreslog i vår budgetmotion för 2023. Trots detta tillförde regeringen endast 6 miljarder kronor i generella statsbidrag, tillsammans med en mindre andel riktade stöd, till innevarande år.

En sammanställning av regionernas budgetar för innevarande år visar att 17 av 21 regioner kommer att gå med underskott i år. Totalt beräknas underskottet att bli 8–10 miljarder kronor. Det innebär enorma påfrestningar på den svenska sjukvården.

Vänsterpartiet föreslår därför ett statligt räddningspaket till sjukvården för 2023:

- Anslå 8 miljarder kronor till regionerna för innevarande år.

Hela kommunsektorn behöver understöd i år och stabila förutsättningar framöver, vi föreslår därför vidare:

- Låt kommuner och regioner, tillfälligt eller tills vidare, använda riktade medel som generella.
- Staten måste garantera långsiktiga förutsättningar för kommuner och regioner – indexera statsbidragen så de följer kostnadsutvecklingen.
- Vi kräver att landets kommuner och regioner före sommaren får besked om en lägsta nivå för statsbidrag i höstens budgetproposition.

10.7 Halverade biljettkostnader i kollektivtrafiken

Den klimatnytta som uppnås av att fler ställer bilen och i stället åker kollektivt är mycket stor. Sverige har på många platser en väl utbyggd kollektivtrafik med god kvalitet. Men tillgänglighet, turtäthet och pris varierar kraftigt över landet.

Ett stort hinder för många, förutom turtätheten, är priset på kollektivtrafik.

Prisutvecklingen inom kollektivtrafiken har varit oproportionerlig under lång tid.

Biljettpriserna är i dag långt över priset på drivmedel eller konsumentprisindex.

Vänsterpartiet vill utreda en ny modern lagstiftning som säkerställer kollektivtrafikens roll i klimatomställningen och som samtidigt förbjuder huvudmännen att höja priset mer än KPI. En modern klimatlag som syftar till att värna kollektivtrafikens tillgänglighet skulle garantera rätten till en överkomlig kollektivtrafik även framgent.

Under pandemiåren 2020 och 2021 minskade kollektivtrafikens andel av det totala resandet. Regionerna tvingas nu täcka upp för såväl kostnadsökningar som intäktsbortfall i kollektivtrafiken, samtidigt som en återhämtning av resandet med kollektivtrafik också kräver ett bra utbud, god servicenivå och fördelaktiga biljettpriser.

Sammantaget behöver samhället stärka sitt engagemang för att möjliggöra kollektivt åkande för fler. Vänsterpartiet föreslår därför att staten finansierar en möjlighet att halvera biljettpriserna och samtidigt säkerställa utbyggnaden av kollektivtrafiken.

Gotland har en särskild situation som staten behöver ta ett ökat ansvar för. Bastrafiken måste året runt bygga på moderna snabbfärjor med lägsta möjliga utsläpp och stärkt tillgänglighet. Vänsterpartiet anser också att trafiken, precis som den statliga väginfrastrukturen, gör sig bäst i statlig regi och ska ses som en del av den statliga infrastrukturen. Därför ska fartygen ägas och drivas av Trafikverket.

Vänsterpartiets förslag:

- Halvera biljettpriserna i svensk kollektivtrafik andra halvåret 2023 till en kostnad om 6 miljarder kronor.
- Inför ett investeringsstöd om 5 miljarder kronor årligen för att säkerställa nyinvesteringar och utbyggnad i kollektivtrafiken.

10.8 Återför avräknade medel till biståndet

Reglerna inom OECD:s biståndskommitté DAC medger att biståndsgivarländer kan räkna vissa inhemska flyktingkostnader för personer från låg- och medelinkomstländer som internationellt bistånd under det första året. Ett av de länder som omfattas är Ukraina. Den osäkra situationen till följd av Rysslands anfallskrig har gjort att det funnits vissa svårigheter med att göra korrekta uppskattningar av flyktingmottagandet. Migrationsverkets prognos har visat sig felaktig och kostnaderna under 2023 har därmed överskattats med ca 1 261 miljoner kronor.

Vänsterpartiet har länge kritiserat avräkningarna i biståndet. I regeringens höstbudget valde man att göra avsteg från en lång tradition av svensk biståndspolitik och överge det etablerade enprocentsmålet. Att sänka biståndet i en tid när globala kriser överlappar varandra och behoven är som allra störst är ett slag mot de människor som har det allra svårast i världen. Det gör det särskilt viktigt att omgående återföra de pengar som felaktigt uppskattats för inhemska flyktingkostnader till biståndsbudgeten.

10.9 Budgetförslag för innevarande år

Vänsterpartiets föreslagna ändringar i budgeten 2023 uppgår till drygt 20 miljarder kronor. Det är satsningar som behövs för att möta den kris vi nu befinner oss i. Som framgår av avsnitt 5.4 skulle satsningar i den storlek vi föreslår ha små effekter på inflationen. Till det kommer att vårt förslag om att införa Sverigepriser på el skulle

sänka inflationen med omkring 1–2 procentenheter. Dessutom skulle vårt förslag om halverade biljettpriser också sänka inflationen.

Tabell 1 Budgetförslag för innevarande år

Förslag	Miljoner kronor
Inför krisbarnbidrag	6 600
Pausa RUT	-4 000
Inför skolfrukost i hela landet	500
Återinför karensersättningen	1 600
Inför ett statligt räddningspaket till regionerna	8 000
Halvera biljettkostnaderna i kollektivtrafiken	6 000
Inför ett investeringsstöd till kollektivtrafiken	2 500
Totalt	21 200

Not: *Samtliga effekter är beräknade för halvåret 2023, förutom de generella statsbidragen till regionerna som är helårseffekt.*

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Isabell Mixter (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Ali Esbati (V)

